

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

**WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY
INSTYTUT EKONOMIKI OBRONY**

AON wewn. 4585/94

Ppłk dr Zenon STACHOWIAK

**KONIUNKTURA GOSPODARCZA
ISTOTA – PRAWIDŁOWOŚCI – EGZEMPLIFIKACJA**

MATERIAŁY I STUDIA

Nr 7(25)/1993

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

05-002298-002-0

WARSZAWA

1994

60497

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY
INSTYTUT EKONOMIKI OBRONY

AON wewn. 4585/94

Ppłk dr Zenon STACHOWIAK

KONIUNKTURA GOSPODARCZA ISTOTA – PRAWIDŁOWOŚCI – EGZEMPLIFIKACJA

MATERIAŁY I STUDIA

Nr 7(25)/1993

~~5/2298~~

WARSZAWA

1994

WPROWADZENIE

Koniunktura gospodarcza - którego pojęcie jest rozumiane często wieloznacznie - jest ważnym czynnikiem wpływu na racjonalność podejmowania decyzji ekonomicznych. Dotycząc zarówno analiz stanu gospodarki, jak również i jego prognoz wpływa zarówno na decyzje bieżące jak i na decyzje przyszłe. Pierwsze z nich, powinny opierać się na ścisłej znajomości stanu koniunktury zarówno w całej gospodarce, jak również w jej działach, gałęziach i branżach których dotyczą. Natomiast decyzje o charakterze przyszłościowym, a więc te które przesądzają o ogólnych kierunkach rozwoju powinny być oparte na starannym rozeznaniu się w tendencjach rozwojowych całej gospodarki narodowej, oraz powinny uwzględniać zmiany dokonujące się na rynku światowym.

Z tych też względów koniecznym staje się podjęcie rozważań w odniesieniu do następujących zagadnień:

- po pierwsze: istoty koniunktury gospodarczej w gospodarce rynkowej,
- po drugie: istoty i podstawowych problemów kształtowania polityki koniunktury gospodarczej, oraz
- po trzeciej: podstawowych kategorii koniunktury gospodarczej i ich egzemplifikacji na przykładzie polskiej gospodarki.

1. ISTOTA KONIUNKTURY GOSPODARCZEJ W GOSPODARCE RYNKOWEJ

Pojęcie koniunktura - wywodzące się od łacińskiego słowa "conjunctura" oznaczającego "zbieg wydarzeń", oraz od słowa "coniunctio" oznaczającego "łącznie" rozumianego jako splot warunków wywierających znaczny /zazwyczaj dodatni/ wpływ na sytuację, położenie, ogólny stan "czegoś" - w odniesieniu do zjawisk ekonomicznych zastosowano stosunkowo późno, bo dopiero w XIX wieku.

Poprzednio było używane najczęściej w astrologii i będąc synonimem złożonego układu wzajemnego oddziaływania, powstałego pod wpływem chwilowych okoliczności.

W ekonomii pojęcie koniunktury gospodarczej jest dość wieloznaczne. Zazwyczaj używane jest do określenia zjawisk mających zasadniczy wpływ na sytuację, położenie i ogólny stan gospodarki, kraju, regionu czy świata, takich jak: ruch cen, produkcji, sprzedaży, zatrudnienia itd. Traktowane jest ono przede wszystkim jako splot warunków wywierający określony - dodatni lub ujemny wpływ na stan i dynamikę zjawisk w gospodarce narodowej. W języku potocznym lub publicystycznym koniunktura jest synonimem stanu gospodarki. Dobra koniunktura oznacza rozwój gospodarczy, zmiany strukturalne i równowagę ekonomiczną, a zła koniunktura zachwiania równowagę ogólną, spadek /lub zastój/ produkcji, wymiany towarowej, cen dochodu narodowego.

Obecnie problematyka koniunktury gospodarczej, stanowiąc znaczny obszar badawczy ekonomii, często wyodrębniana jest jako gałąź nauk ekonomicznych. Ujawnia ona ściśle związki z problematyką reprodukcji: Natomiast w praktyce gospodarczej uzewnętrznia się ona poprzez koncepcje i realizacje polityki koniunkturalnej.

Odwołując się do historii rozwoju gospodarki rynkowej, zauważyć trzeba iż jej syntetyczne wskaźniki, takie jak dochód narodowy oraz produkcja przemysłowa, poczynając od pierwszych dekad XIX wieku uległy pewnym powtarzającym się wahaniom. Ekonomiści zajmujący się tym zagadnieniem wyróżniali kilka - najczęściej cztery, ale także i trzy - fazy, różnie je nazywając. Zaobserwowali oni także, że tego rodzaju wahania dokonują się z reguły wokół rosnącego trendu wzrostu dochodu narodowego. Dążąc do wyjaśnienia tych zjawisk, starali się dać odpowiedź przede wszystkim na dwa pytania: po pierwsze - dlaczego w szczytowym okresie wzrostu dochodu narodowego następuje wcześniej czy później załamanie gospodarcze? i po drugie - dlaczego po osiągnięciu fazy depresji, gospodarka rynkowa sama jest zdolna uruchomić czynniki umożliwiające jej wejście w fazę ożywienia gospodarczego?

Do zadawania takich pytań skłaniała powtarzalność tych zjawisk. Zaobserwowane w Angli w 1825 roku, w miarę postępującego uprzemysłowienia świata, cykle koniunkturalne obejmują swym zasięgiem coraz większą liczbę krajów. Kolejne kryzysy rozpoczęły się w latach: 1836, 1847, 1857 /był to pierwszy kryzys obejmujący całą Europę i Amerykę/ 1866, 1873 /który z kolei był najcięższym i najdłuższym kryzysem XIX wieku/, 1882, 1890, 1900, 1907, 1929 /trwał on do 1933r. i okazał się najcięższym kryzysem w dotychczas znanych/, 1937. Po drugiej wojnie światowej występowanie ich miało nieco zmodyfikowaną postać-ujawniły się one w formie nie zsynchronizowanej I tak, w USA wystąpiły one w latach: 1949, 1957-58, 1967, podczas gdy w Europie Zachodniej przypadały one na lata 1952-1953, 1958, 1962, 1967. Dopiero z początkiem lat 70-tych, za przyczyną załamania się światowego rynku żywnościowego i energetycznego, doszło do ponownej ich synchronizacji w skali światowej. W tej formie ujawniły się one w latach: 1974-1975 i 1981-1982^{1/}.

1.1. Obraz koniunktury gospodarczej

W gospodarce rynkowej współczesnego świata, jak dowodzą badania nad reprodukcją społeczną, możliwe są w określonych warunkach procesy niezakończonego rozwoju. Zapewnienie jednak takich określonych warunków, w praktyce napotyka trudności nie do pokonania. W gospodarce rynkowej bowiem, z swej natury, ujawniają się dwie przeciwstawne tendencje:

- pierwsza odzwierciedla działanie niektórych czynników rozwoju, które działają w kierunku wytworzenia się pewnej proporcjonalności w gospodarce i kształtują warunki równowagi niezbędne do reprodukcji;
- druga zaś odzwierciedla działanie tych czynników które powodują zakłócenia warunków równowagi niezbędnych do reprodukcji.

Gdyby działała tylko pierwsza kategoria czynników, kapitalizm rozwijałby się nieprzerwanie i nieustannie. Gdyby działała tylko druga ka-

tegoria istniałby wieczny nieustający kryzys. W rzeczywistości gospodarczej występują zaś obie grupy czynników jednocześnie, będąc w dominacji jedna nad drugą, lub też w chwilowej równowadze. Oznacza to, iż gospodarka rynkowa ma możliwości rozwoju, ale rozwój ten nie odbywa się w sposób ciągły, lecz jest przerywany kryzysami gospodarczymi.

Obraz tak dostrzeganej aktywności gospodarczej jest jednocześnie obrazem koniunktury gospodarczej, kreślącej w czasie jej periodyczny rytm wzlotów i upadków, to jest okresy boomu i okresy załamania. Odzwierciedla on cykl gospodarczy, będący powracającymi, ale nieregularnymi wahnięciami poziomu ogólnej działalności gospodarczej^{2/}. Pojęciem cyklu gospodarczego określa się także zestaw krótkoterminowych wahań w górę i w dół w ramach głównego, długookresowego trendu^{3/}. Synonimiczne z tym pojęciem jest pojęcie cyklu koniunkturalnego rozumiane jako periodycznie wytwarzające się wahania /przypływy i odpływy/ istotnych składników/ przejawów życia gospodarczego.

Zasadniczym elementem cyklu są: czas trwania, fazy i ich wzajemne proporcje, punkty zwrotne koniunktury, amplituda wahań wokół linii trendu i jej intensywności. Stanowią one jednocześnie podstawę rozróżnienia danego cyklu. Pierwszą czynnością, w ślad za takimi zależnościami, jest identyfikacja cyklu polegająca na oznaczeniu - na podstawie przyjętych kryteriów, punktów zwrotnych danego wskaźnika aktywności gospodarczej.

Zazwyczaj za początek i koniec cyklu przyjmuje się okres występujący między dwoma kolejnymi górnymi punktami zwrotnymi. Spotkać można się również z podejściem uznającym za początek i koniec cyklu dwa kolejne dolne punkty zwrotne^{4/}. Cechą charakterystyczną punktów zwrotnych jest to, iż odzwierciedlają one zmianę aktywności gospodarczej. Górny punkt zwrotny odpowiada z jednej strony najwyższej wartości miernika /wskaźnika/ w danym cyklu, z drugiej strony oznacza jednocześnie końcowy punkt jego wzrostu i początkowy punkt jego spadku. Z kolei dolny punkt zwrotny odpowiada z jednej strony najniższemu poziomowi miernika w danym cyklu, z drugiej

strony zaś jest jednocześnie końcowym punktem jego spadku i początkiem jego wzrostu. Znajomość punktów zwrotnych umożliwia zarazem dokonanie pomiaru długości cyklu, tj. czasu jego trwania.

1.2. Fazy cyklu koniunkturalnego

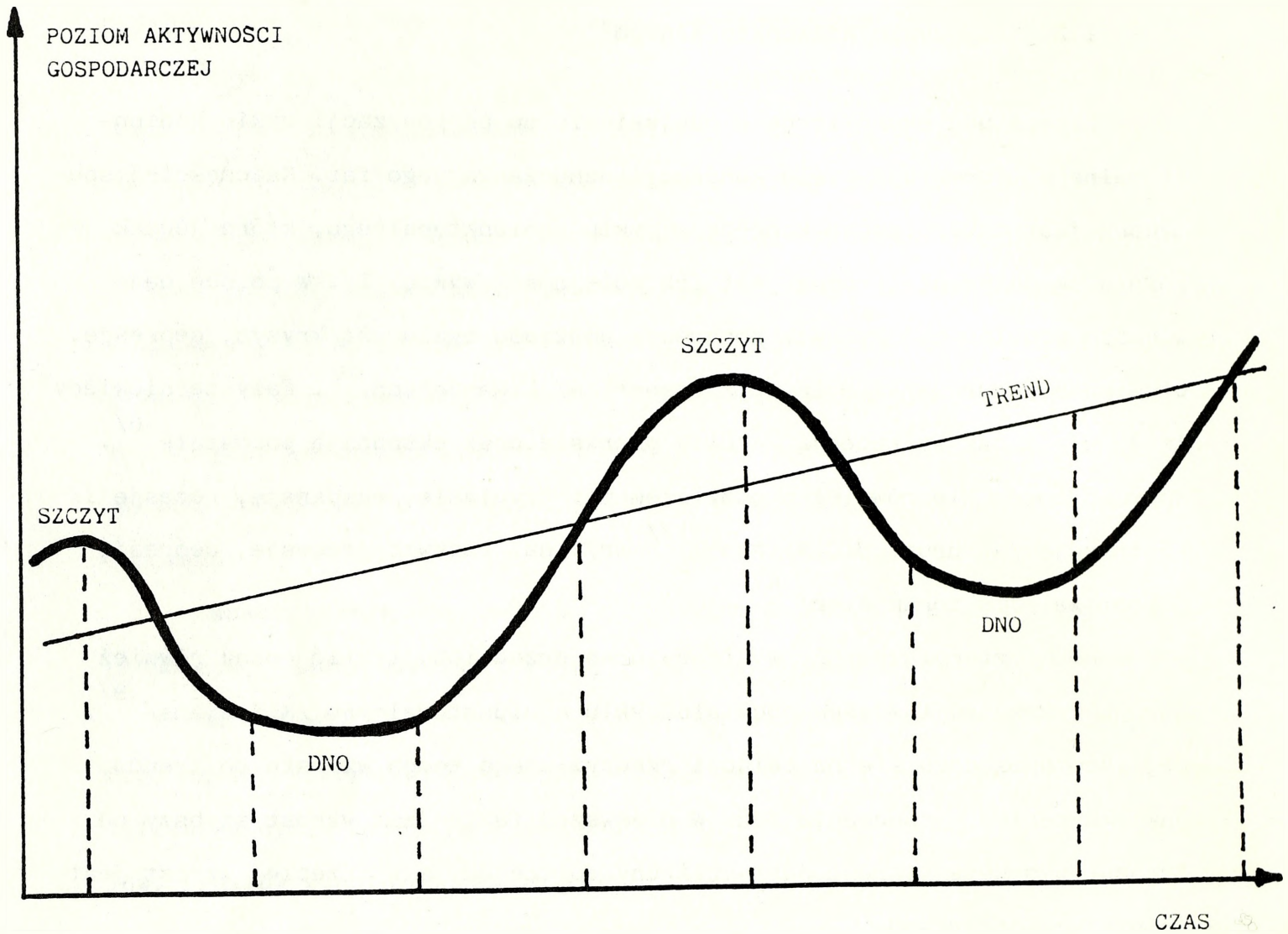
Literatura ekonomiczna w odniesieniu do periodyzacji cyklu koniunkturalnego, formułuje wiele koncepcji oznaczania jego faz. Najczęściej spotykaną jest czterofazowa koncepcja cyklu koniunkturalnego, które jednak różnie są nazywane i różna jest ich kolejność /wykres 1/. W polsce największą popularność zyskała koncepcja podziału cyklu na: kryzys, depresję, ożywienie /poprawa/ i rozkwit /prosperita/ L.Mendelson^{5/}. Fazy te niekiedy łączy się i nazywa recesją - dwie pierwsze, oraz ekspansją pozostałe^{6/}. Spotkać można się również z podziałem na: ożywienie, ekspansję, recesję i kontrakcję /A.Burus, W.C.Mitchell/^{7/} oraz na: rozkwit, recesję, depresję i poprawę /J.A.Schumpeter/^{8/}.

Obok czterofazowych, w literaturze przedmiotu trafić można również na koncepcję trójfazowego podziału cyklu koniunkturalnego /M.K.Evans/^{9/}. Jej istota zasadza się na relacji rzeczywistego tempa wzrostu do trendu, jako kryterium wyznaczania faz. W pierwszej fazie jest wzrost szybszy od trendu, w drugiej wzrost jest zbliżony do trendu, a w trzeciej wzrost jest wolniejszy niż trend.

W czterofazowym opisie cyklu koniunkturalnego /wykres 1/ przyjmuje się najczęściej że cykl rozpoczyna się spadkiem aktywności gospodarczej określanym jako recesja. Wyraża się to szczególnie spadkiem produktu narodowego brutto i zatrudnienia - i takie miano przyjmuje jeśli trwa co najmniej przez 6 miesięcy. jeśli recesja jest szczególnie ostra, tzn. jeżeli towarzyszy jej znaczny spadek produkcji realnej i wskaźnik bezrobocia sięgający 15 procent i więcej, wówczas określa się ją mianem depresji^{10/}.

Wykres 1

Klasyczny cykl koniunkturalny - podział na fazy według różnych kryteriów

RECESJA		EKSPANSJA	
KRYZYS	DEPRESJA	OŻYWIENIE	ROZKWIT

OŻYWIENIE	EKSPANSJA	RECESJA	KONTRAKCJA
-----------	-----------	---------	------------

ROZKWIT	RECESJA	DEPRESJA	POPRAWA
---------	---------	----------	---------

W pełnym wymiarze faza depresji swój obraz ujawnia w osiągnięciu tzw. dna koniunktury /dna cyklu koniunkturalnego/. Występuje ono wówczas gdy produkt narodowego brutto przestaje spadać, a bezrobocie przestaje wzrastać. Dno koniunktury jest najniższym punktem cyklu gospodarczego, to jest punktem, w którym ogólny poziom działalności gospodarczej przestaje spadać. Gdy gospodarka osiągnie dno, może ona albo prawie natychmiast zacząć podnosić swój poziom, albo też może pełzać na niskim poziomie przez kilka miesięcy.

Gdy realny punkt narodowy brutto zaczyna wzrastać, a bezrobocie spada, oznacza to że gospodarka weszła w sferę ożywienia. Jest to kolejna trzecia faza cyklu gospodarczego charakteryzująca się ruchem ogólnego poziomu aktywności gospodarczej w górę. Może ona trwać do momentu, gdy gospodarka zbliży się do poziomu pełnego zatrudnienia lub też gdy zostanie ono szybko zahamowane przez kolejną recesję^{11/}.

Cykl gospodarczy kończy się, gdy faza ożywienia osiąga szczyt. Jest to ostatnia, czwarta jego faza nazywana rozkwitem. Pojawia się ona wówczas, gdy ogólny poziom aktywności gospodarczej przestaje się podnosić. Szczyt koniunktury będąc najwyższym punktem cyklu gospodarczego, stanowi jednocześnie przejście z fazy ożywienia jednego cyklu do fazy recesji drugiego cyklu. Oznacza to iż identyfikacja szczytu może nastąpić tylko wtedy, gdy zostanie zaobserwowana recesja /a więc co najmniej sześć miesięcy od nastąpienia spadku produktu narodowego brutto i zatrudnienia^{12/}.

Długość cyklu gospodarczego mierzona jest najczęściej od szczytu do szczytu. Jest on w praktyce zróżnicowany w czasie - od jednego do kilku lat. W praktyce, nie ma też dwóch cykli gospodarczych dokładnie takich samych co do swej głębokości lub czasu trwania. Te różnice powodują, że przewidywanie przyszłych warunków gospodarowania jest zadaniem trudnym, a wypracowany wynik niedoskonałym^{13/}.

Reasumując poczynione rozważania wyraźnie wskazują, że dla klasycznego /typowego, normalnego, regularnego/ cyklu koniunkturalnego charakte-

rystycznym jest czterofazowy podział jego kształtowania /wykres 1/. Konkretyzując, tymi fazami są:

- 1/ faza właściwego kryzysu; trwa zwykle kilka miesięcy i charakteryzuje się nadprodukcją towarów nie znajdujących zbytu, gwałtownym spadkiem cen i kursów papierów wartościowych, dotkliwym brakiem środków płatniczych, spadkiem produkcji, bankructwem wielu przedsiębiorstw, wzrostem bezrobocia, rozszerzaniem się nędzy;
- 2/ faza depresji; może trwać od pół roku do 5 lat; charakteryzuje się niskim poziomem produkcji i obrotu towarowego, ale nie wykazującym tendencji do dalszego spadku, utrzymywaniem się dużych rozmiarów bezrobocia, oraz ogólnym zastojem;
- 3/ faza ożywienia; trwa od paru miesięcy do 2-3 lat; wyraża się we wzroście produkcji a następnie środków konsumpcji; oraz
- 4/ faza rozkwitu; następuje zwykle po fazie ożywienia lecz nie zawsze; trwa od kilku miesięcy do 2 lat, charakteryzuje się wyraźnym wzrostem produkcji, zatrudnienia, cen, płac i dochodów. Po tej fazie gospodarka wkracza w stan kryzysu.

Biorąc zaś pod uwagę rzeczywiste tempo kształtowania koniunktury gospodarczej, odniesionej do długookresowego jej trendu, wyróżnia się niekiedy w literaturze ekonomicznej /M.K.Evans/ trzy rodzaje zjawisk cyklicznych, a w konsekwencji trzy fazy cyklu koniunkturalnego. Stanowią je:

- pierwszą, którą można utożsamiać z fazą ożywienia zjawiska wzrostu produkcji w porównaniu do okresu poprzedniego, przekraczające linie trendu długotrwałego, a więc charakteryzujące się szybszym wzrostem produkcji aniżeli tempo kształtowania się trendu,
- drugą, zjawiska osłabienia produkcji w porównaniu z okresem poprzednim - zwane fazą zastoju, która w sytuacji braku wzrostu produkcji lub nieznacznego jego spadku, nie osiagającego jednak linii trendu długotrwałego nazywana jest stagnacją, a w sytuacji większego spadku sięgającego

poniżej linii trendu nazywana jest recesją, oraz
- trzecią, zjawiska utrzymywania się przez pewien czas niskiego stanu produkcji na poziomie poniżej trendu długofalowego zwanego depresją.

Podział ten w swej istocie ma wiele punktów wspólnych z podziałem czterofazowym. Różnicuje go obok ilości faz przede wszystkim moment i miejsce początku i końca poszczególnych faz.

1.3. Rodzaje cyklu koniunkturalnego

Odwołując się do kryterium długości tj. czasu trwania cyklu koniunkturalnego, wielkości amplitudy wahań, a także przyczyn i obszarów ich występowania możliwym staje się dokonanie ich pewnej klasyfikacji^{14/}.

Ograniczają się tylko do charakterystycznych cech wahań cyklicznych, a więc wahań wyodrębnionych po odrzuceniu czynników przypadkowych i innych o charakterze nieekonomicznym, wyróżnia się następujące rodzaje cykliów:

1/ ze względu na czas trwania:

- a/ cykle "długie" trwające około 50-60 lat /są to tzw. cykle Kondratiewa/;
- b/ cykle "średnie" trwające około 20 lat /są nimi np. cykle rolnicze i cykle budowlane/;
- c/ cykle "krótkie" trwające do 10 lat /są nimi tzw. cykle zapasów trwające około 3 lat; 3-4 letnie cykle Kitchina; 8-10 letnie cykle Juglара/;

2/ ze względu na specyfikę występowania:

- a/ cykle normalne /regularne/ - to cykle pełne z wszystkimi charakterystycznymi fazami trwania od około 4 do 11 lat;
- b/ cykle sezonowe - wynikające z przyczyn przyrodniczych, technicznych lub społecznych;

- c/ cykle szczególne - występujące na poszczególnych rynkach towarowych, oraz
 - d/ cykle pośrednie - których periodiczność występowania skazona jest czynnikami przypadkowymi;
- 3/ ze względu na obszar występowania:
- a/ cykle rolnicze - w tym tzw. cykle świńskie / trwające 3-4 lata/ i cykle rolne długie /trwające około 20 lat/;
 - b/ cykle budowlane - trwające około 20 lat;
 - c/ cykle rynkowe /nazywane także szczególnymi/;
- 4/ ze względu na zasięg:
- a/ cykle krajowe;
 - b/ cykle regionalne, oraz
 - c/ cykle światowe.

Przedstawiony podział cykli koniunkturalnych nie jest ostatecznym. Obok bowiem wyróżnionych rodzajów cyklu, które trzeba traktować jako podstawowe, w praktyce gospodarczej spotkać można się z innymi ich rodzajami, które są jednak ich dalszą konkretyzacją.

1.4. Niekonwencjonalne interpretacje koniunktury gospodarczej

Obok ściśle ekonomicznego opisu zjawisk koniunkturalnych w gospodarce narodowej, niekiedy spotkać można się z opisem numerologicznym. Podejście to opiera się na założeniu, że znacznej części zjawisk gospodarczych przypisana jest dominacja liczb nieparzystych. Jest ona charakterystyczna zwłaszcza dla zjawisk koniunkturalnych. Dane statystyczne ujawniają^{15/}, że począwszy od pierwszego ćwierćwiecza XIX wieku kryzysy gospodarcze występowały w następujących latach: 1825, 1836, 1847, 1896, 1857, 1873, 1882, 1890, 1900, 1907, 1914, 1920-21, 1929-33, 1937-38, 1948-49, 1953-54, 1957-58,

1960-61, 1969-71, 1974-75, 1980-82, co jednocześnie oznacza że długość poszczególnych cykli koniunkturalnych wynosiła odpowiednio: 11, 9, 9, 1, 16, 9, 8, 10, 7, 7, 11, 9, 5, 4, 3, 9, 5 i 7. Dane te wykazują że przeciętna długość cyklu koniunkturalnego w ciągu XIX wieku wyniosła 7-11 lat, a 3-5 lat w wieku XX. Wartości te potwierdzają, że charakterystycznymi dla koniunktury są liczby nieparzyste.

Konkretyzując, cyklami opisanymi liczbami nieparzystymi są: cykle hodowlane /tzw. świńskie/ które przebiegały w historii początkowo co 7 lat, obecnie częściej co 3 lata; cykle przyrodnicze - np. odbudowy drzewostanu - w zależności od rodzaju drzew: 3,5 bądź 7 letnie; długie cykle koniunkturalne - np. cykl Kondratiewa trwa 50-60 lat; średnie cykle koniunkturalne np. tzw. cykl Juglara trwa 7-11 lat; krótkie cykle koniunkturalne np. tzw. cykl Kitchina trwa 3-5 lat.

x x x

Przedstawione rozważania dowodzą, że teoretyczne wyjaśnienie zjawisk cyklicznej aktywności gospodarczej jest zawsze dalekie od pożądanego poziomu. Brak jest ciągle konstrukcji logicznej teorii cyklu koniunkturalnego która odpowiadałaby wymaganiom interpretacji zjawisk gospodarczych we współczesnym świecie. Jak dowodzi bowiem historia myśli ekonomicznej, zasadnicze pytania zmierzające do wyjaśnienia istoty cyklu koniunkturalnego przynoszą bardzo wiele różnych odpowiedzi. Zawierają one w sobie różne punkty widzenia i wiele spornych kwestii. Tezę tą potwierdza wyraźnie interpretacja najpoważniejszych zjawisk cyklicznego rozwoju do których zaliczyć trzeba koncepcje M.Kaleckiego, R.Harroda i E.Domara^{16/}.

2. ISTOTA I PODSTAWOWE PROBLEMY KSZTAŁTOWANIA POLITYKI KONIUNKTURY GOSPODARCZEJ

Rzeczywistość gospodarcza współczesnego świata ujawniając ścisłe związki problemów reprodukcji społecznej z problemami koniunktury gospodarczej, wymusiła na polityce gospodarczej koncentrację uwagi na nich, jako podstawowych. Wiążą się one bowiem nie tylko ze wzrostem gospodarczym, ale również z całym systemem funkcjonowania gospodarki danego kraju. Świadomość tych powiązań mają zarówno politycy, ekonomiści jak i ludzie praktyki gospodarczej. Stąd też na porządku dziennym stawać zaczęły kwestie oceny przyczyn kryzysów i ich przebiegu jak również środków antykryzysowych. Postulaty zgłoszone w tym względzie okazywały się być dalece zróżnicowane i niejednolite. Przyczyn tego stanu rzeczy doszukiwać się trzeba przede wszystkim w różnym doborze wskaźników opisujących stan koniunktury, oraz w doborze takich środków i narzędzi które najbardziej odpowiadały danemu systemowi funkcjonowania gospodarki.

Mając na uwadze te uwarunkowania pożądanym wydaje się skoncentrowanie uwagi na dwóch kwestiach:

- po pierwsze: wskaźnikach koniunktury gospodarczej, oraz
- po drugie : polityce koniunktury gospodarczej rozwiniętych krajów gospodarki rynkowej.

2.1. Ogólne i specjalistyczne wskaźniki koniunktury gospodarczej

Jeśli pod pojęciem polityki koniunktury gospodarczej rozumieć takie postępowanie państwa, które stosownie do swoich celów wpływa na bieg wydarzeń gospodarczych, formułuje je - bądź wręcz określa warunki ich istnienia, to zauważalna staje się w niej zarówno struktura statyczna jak i struktura dynamiczna. Strukturę statyczną stanowią cele, instrumenty i nośniki współpracy. Natomiast strukturę dynamiczną stanowią trzy zasadnicze

jej fazy: preparacyjna - której istotą jest diagnoza początkowej sytuacji całego układu gospodarczego; programowania - której istotą jest konstrukcja wariantów programów, tak globalnych jak i dziedzinowych; oraz realizacji i oceny rezultatów dokonań ekonomicznych i społecznych.

Realizacja każdej z tych faz związana jest z wiedzą o aktywności gospodarczej. Tę zaś można pozyskać w oparciu o zbiory ogólnych wskaźników makroekonomicznych, oraz w oparciu o wskaźniki specjalistyczne, takie jak: wskaźniki pilotujące, wskaźniki współbieżne, wskaźniki reagujące ze zwłoką, a także wskaźniki niekonwencjonalne. Konieczna w związku z tym jest ich konkretyzacja.

W krajach gospodarki rynkowej efekty polityki gospodarczej opisuje się w oparciu o zbiór 12 ogólnych wskaźników - uważanych jednocześnie za podstawowe wskaźniki koniunktury gospodarczej. Są nimi:

- 1/ stopa wzrostu gospodarczego /roczna stopa zmiany realnego produktu narodowego brutto/;
- 2/ wskaźnik produkcji przemysłowej;
- 3/ stopa inwestycji;
- 4/ stopa dyskontowa papierów wartościowych o stałym oprocentowaniu;
- 5/ inflacja: roczna stopa zmiany indeksu cen istotnych dla kosztów utrzymania gospodarstw domowych;
- 6/ bezrobocie: stopa zarejestrowanych bezrobotnych względem liczby najemnych osób zarobkujących;
- 7/ wydajność pracy: roczna stopa zmian produktu społecznego brutto na 1 pracującego zarobkowo;
- 8/ płace: roczna stopa zmian płac na 1 zatrudnionego;
- 9/ stopa wolumenu pieniądza /stopa roczna/;
- 10/długi państwowe: publiczne długi państwa w procentach produktu społecznego brutto;
- 11/udział wydatków publicznych: wydatki publiczne w procentach produktu społecznego brutto;

12/ bilans płatniczy: saldo obrotów z zagranicą /handlowych i pieniężnych /
w % produktu społecznego brutto.

Wyszczególnione wskaźniki ogólne, konkretyzowane są z kolei przez wskaźniki specjalistyczne. Spośród nich w pierwszym rzędzie trzeba zwrócić uwagę na wskaźniki pilotujące^{17/}. Są nimi takie wskaźniki poziomu aktywności gospodarczej, które wykazują tendencję do wzrostu lub spadku na kilka miesięcy przed zmianą tendencji kształtowania się ogólnych wskaźników poziomu aktywności gospodarczej. Najczęściej zalicza się do nich takie wskaźniki jak:

- 1/ średnią długość tygodnia pracy robotników produkcyjnych przemysłu przetwórczego /liczoną w godzinach/;
- 2/ średnią liczbę składanych tygodniowo po raz pierwszy podań o zasiłek dla bezrobotnego w instytucjach ubezpieczeniowych /w tysiącach/;
- 3/ liczbę zamówień na nowe dobra konsumpcyjne i materiały liczone w cenach stałych;
- 4/ sprawność działania sprzedawców, mierzona udziałem przedsiębiorstw uzyskujących spóźnione dostawy w procentach;
- 5/ saldo liczby nowo tworzonych przedsiębiorstw;
- 6/ kontakty i zamówienia na budowę nowych fabryk;
- 7/ kontrakty i zamówienia na budowę prywatnych domów;
- 8/ zmianę poziomu zapasów w magazynach przedsiębiorstw i zamówionych;
- 9/ zmiany wrażliwych cen materiałów, w zaokrągleniu /w %/;
- 10/ ceny akcji zwykłych 500 najważniejszych przedsiębiorstw;
- 11/ podaż pieniądza; oraz
- 12/ zmiana poziomu kredytu - pożyczki zaciągane przez przedsiębiorstwo i konsumentów /stopa roczna w procentach/.

Wskaźniki te, wykorzystywane są dla oceny kondycji gospodarki, indywidualnie lub też grupowo.

W ujęciu grupowym tworzą one kompleksowy indeks wskaźników pilotujących. Jest on wynikiem łącznego policzenia tych 12 wskaźników stanu gospodarki,

które wykazują tendencję do wzrostu lub spadku na kilka miesięcy przed zmianą tendencji kształtowania się ogólnych miar poziomu aktywności gospodarczej.

Kolejną grupą wskaźników specjalistycznych to wskaźniki współbieżne^{18/}. Są to wskaźniki zmieniające się mniej więcej jednocześnie z ogólnym stanem gospodarki opisywanym przez poziom realnego PNB. Zaliczyć do nich należy takie miary jak: wskaźnik dochodów osobistych, produkcji przemysłowej, przemysłu przetwórczego, obrotów handlu, itp.

Następną grupę wskaźników specjalistycznych stanowią wskaźniki reagujące ze zwłoką^{19/}. Są nimi takie wskaźniki, które wykazują tendencję wzrostu lub spadku w kilka miesięcy po zmianie tendencji kształtowania się ogólnych wskaźników poziomu aktywności gospodarczych /takich jak realny PNB/. Zaliczamy do nich takie wskaźniki jak: podstawowa stopa oprocentowania, przeciętny czas pozostawania bez pracy, koszt siły roboczej itd.

Wszystkie z wymienionych wskaźników koniunktury, zarówno ogólne jak i specjalistyczne, dają obraz koniunktury umownej tak w układzie jednostkowych, komparatywnych jak i globalnych zależności. O randze pełnionych przez nie funkcji świadczy szerokie zapotrzebowanie. W praktyce, jeśli odwołać tylko do amerykańskiej praktyki oceny sytuacji gospodarczej państwa, to wszystkie te grupy wskaźników publikowane są w comiesięcznym biuletynie Departamentu Handlu w zbiorze 79 różnych wskaźników /tzw. Business Conditions Digest/^{20/}.

Obok konwencjonalnych wskaźników koniunktury gospodarczej, tj. odwołujących się bezpośrednio do działalności gospodarczej, w praktyce można się spotkać także ze wskaźnikami niekonwencjonalnymi. Na przykład tygodnik "The Economist" zaproponował w 1992r. alternatywną metodę określania stopnia kryzysu gospodarczego. Jej istota sprowadzona została do poziomu częstotliwości występowania słowa recesja w brytyjskiej prasie /z wyłączeniem prasy brukowej/. Jak dowiodły porównania krzywej wykresu opisującej to zjawisko, była ona prawie lustrzanym odbiciem po stronie spadkowej, krzy-

wej opisującej poziom produkcji przemysłowej. Zaletą tego wskaźnika, wobec coraz powszechniejszej komputeryzacji, jest prawie natychmiastowa dostępność. Wadą natomiast to, iż do końca nie wiadomo czy wskaźnik "recesja" opisuje zjawisko, które już wystąpiło, czy też poprzedza je, a nawet wywołuje^{21/}.

2.2. Polityka koniunktury gospodarczej rozwiniętych krajów gospodarki rynkowej

Charakterystycznym zjawiskiem w wysoko rozwiniętych państwach gospodarki rynkowej jest przypisywanie polityce koniunktury gospodarczej roli podstawowej w rozwiązaniach polityki gospodarczej. Ma to miejsce mimo oparcia tych rozwiązań często o bardzo różne i niejednolite koncepcje. Przejawiają się one różnym stopniem koncentracji uwagi na zasadniczych przedsięwzięciach makroekonomicznych, oraz różnym zakresem doboru narzędzi i środków regulacyjnego wpływu na koniunkturę, a zwłaszcza na ograniczenie wahań cyklicznych. Sytuacja ta wynika w dużej mierze z wiązania przedsięwzięć państwa z wymaganiami wynikającymi ze stanu gospodarki, który jest różny w każdym z krajów.

Współcześnie w krajach gospodarki rynkowej, główną rolę w regulowaniu koniunktury przypisuje się polityce: pieniężno-kredytowej, finansowej, zatrudnienia, wzrostu gospodarczego, inwestycyjnej, strukturalnej, przemysłowej, rolnej, antyinflacyjnej, zagranicznej, promocji konkurencji i społecznej.

Poszczególne państwa nadają jednak inny priorytet każdemu z tych segmentów polityki. W zależności zaś od koniunktury, jej relacje opierają się szerokim zakresie środków, od elastycznych narzędzi rynkowych po narzędzia administracyjno-instytucjonalne. Przykładów tego stanu rzeczy dostarcza analiza istoty kształtowania polityki koniunktury gospodarczej najważniejszych państw gospodarki rynkowej.

W RFN, której rozwój gospodarczy kształtowany jest w oparciu o zasady społecznej gospodarki, analiza wskaźników rozwoju gospodarczego pozwoliła zidentyfikować następujące podstawowe pryncypia koniunktury gospodarczej, a mianowicie:

- 1/ stabilność ogólnogospodarczą;
- 2/ zapewnienie wzrostu gospodarczego;
- 3/ poprawę struktury sektorowej i regionalnej gospodarki; oraz
- 4/ socjalne bezpieczeństwo i społeczną sprawiedliwość.

W ślad za tym ideę polityki koniunktury gospodarczej oparto na realizacji:

- 1/ polityki promocji konkurencji, koncentrując uwagę na prawnych regulacjach warunków prowadzenia działalności gospodarczej, zwłaszcza zaś na prawie przeciw ograniczaniu konkurencji, ustawach o znakach handlowych, o rabatach i upustach, itp;
- 2/ polityki stabilizacyjnej /usankcjonowanej ustawą stabilizacyjną/, opartej na polityce fiskalnej zmierzającej do zrównoważenia bilansu w obrotach z zagranicą i dochodów z wydatkami budżetowymi, oraz na polityce monetarnej koncentrującej uwagę na zagadnieniach kształtowania redyskonta, dolnych pułapów rezerw, interwencji na rynkach walutowych w celu obniżenia stopy inflacji, itd;
- 3/ polityki wzrostu gospodarczego, sprowadzającej się do uruchamiania bodźców zwiększających zasoby kapitałowe; na inwestycjach w infrastrukturze, na wspomaganie badań, na innowacji i projektowaniu rozwoju gospodarczego, itp.;
- 4/ polityki strukturalnej, zmierzającej do zmiany struktury gospodarki narodowej przy określonej stopie wzrostu; oraz
- 5/ polityki socjalnej, zmierzającej do realizacji zasady bezpieczeństwa socjalnego.

Z kolei polityka koniunkturalna Stanów Zjednoczonych, zasadzająca swoje rozwiązania na koncepcjach neoliberalnej gospodarki rynkowej, modyfikowanej jednocześnie priorytetami gospodarczymi kolejnych administracji

rządowych, generalnie jest zorientowaną podażowo przy jednoczesnym dążeniu do utrzymania wysokiego poziomu zatrudnienia, ożywienia i wzrostu wydajności pracy. Realizacji jej rozwiązań upatruje się w stymulacji odpowiednimi bodźcami fiskalnymi oraz stabilizowaniem gospodarki za pomocą wzrostu strumienia pieniądza, przy radykalnym zmniejszeniu ingerencji państwa i wolnym rynku, oraz istotnym zmniejszeniu deficytu budżetowego. W wydaniu ostatnich administracji USA nazywana jest ona reganomią lub neoreganomią.

W ślad za tym wiodącymi w rozwiązywaniu problemów koniunktury gospodarczej, uznano instrumentarium z obszaru: 1/polityki propodażowej; 2/ polityki zatrudnienia; 3/ polityki antyinflacyjnej oraz 4/ polityki gospodarczej wobec zagranicy.

Z punktu podejmowanych rozwiązań najbardziej charakterystyczną jest polityka gospodarcza. Mówi się o niej jako o wersji amerykańskiej. Odrzuca ona ideę rozszerzania deficytu budżetowego, w celu niedopuszczenia do zbytnej ekspansji państwa finansowanej z kredytów bez pokrycia. Zakłada ona obniżenie poziomu opodatkowania, w celu pobudzenia prywatnej działalności inwestycyjnej. Zmierza do dokonania znaczących zmian w strukturze wydatków, które zaczęłyby stymulować inwestycje na niekorzyść konsumpcji. Narzuca ona także wysoce restrykcyjną politykę monetarną.

Rozwiązania te w istocie rzeczy określają istotę i instrumentarium pozostałych rodzajów polityki. I tak, polityka zatrudnienia zorientowana została na kształtowanie wysokiego zatrudnienia w gospodarce narodowej. Natomiast polityka antyinflacyjna na zaostrzenie polityki pieniężnej i fiskalnych bodźców do określonych mierników inwestowania oraz do terminowego oszczędzania. Z kolei polityka gospodarcza wobec zagranicy, nazywana nową zasadą się na otwarciu na szeroką wymianę międzynarodową, przy jednak dużej ochronie własnego rynku.

Zupełnie odmienną, w porównaniu do polityki koniunkturalnej RFN, USA jest polityka kształtowania koniunktury gospodarczej Japonii. Odmienność

ta wynika ze specyfiki stosunków gospodarczych w tym kraju, a zwłaszcza ze specjalnych stosunków pomiędzy państwem a organizacjami gospodarczymi /zwłaszcza zaś z dużymi korporacjami/, oraz ze względu na swoistą kombinację mechanizmu rynkowego z planowaniem^{22/}. Zasadza się ona na instrumentarium z obszaru: 1/ polityki pieniężnej, 2/ polityki promocji konkurencji, 3/ polityki strukturalnej i badań naukowych, oraz 4/ zagranicznej polityki gospodarczej.

Cechą charakterystyczną tak kształtowanej i realizowanej polityki jest silne oddziaływanie państwa na sferę naukowo-badawczą, rozwojową i wdrożeniową. Mimo że głównymi animatorami inowacji technicznych i technologicznych są przedsiębiorstwa sektora prywatnego, to wpływ na jego kierunki wywiera państwo. W gałęziach uznanych za kluczowe dla całej gospodarki, angażuje się bezpośrednio, wspierając programy badawczo-rozwojowe, a dopiero fazę komercjalizacji wyników badań pozostawia samym przedsiębiorstwom. Znamiennym faktem działań państwa jest także to, że nie wspiera i nie ochrania ono nigdy dojrzałych dziedzin gospodarki /np. przemysłu motoryzacyjnego/ lecz udziela go dziedzinom rozwijającym się /takim jak: przemysł elektrotechniczny i telekomunikacyjny/. W zupełności, nie udziela także żadnego wsparcia tym branżom gospodarki, które z powodu rozwoju rynku znalazły się u kresu technologicznych możliwości rozwojowych.

Jeszcze inny wymiar ma polityka koniunkturalna w Szwecji, państwa wysoko rozwiniętego, ale nie należącego do czołówki światowej. Opiera się ona na fundamentach, którymi są: zasada pełnego zatrudnienia i ścisła regulacja podwyżek płac. Wykorzystuje zaś instrumentarium ze sfery: 1/ polityki zatrudnienia, 2/ polityki stabilizacji wzrostu gospodarczego, 3/ polityki strukturalnej, oraz 4/ polityki socjalnej.

Charakteryzując, każdą z wymienionych polityk, zauważyć trzeba że cechą charakterystyczną polityki zatrudnienia zorientowanej na zasadę pełnego zatrudnienia, co powoduje w praktyce wysoki poziom zatrudnienia, jest próbą /mniej lub bardziej udaną/ wiązania jej z wysoką stopą wzrostu.

Z kolei polityka wzrostu gospodarczego, o opcji stabilizacyjnej, w dążeniu do podtrzymania lub wzmocnienia ożywienia, odwołuje się do:

- zmiany stawek podatków, głównie pośrednich, oraz stawek ubezpieczeń społecznych;
- zmienność wydatków budżetowych: mniejsze wydatki w okresie koniunktury, większe w fazie recesji;
- funkcjonowania funduszu inwestycyjnego, zasilanego w okresie prosperity z zysków przedsiębiorstw, a wykorzystywanego w okresie lat "kryzysowych", co pozwala jednocześnie na zapewnienie w gorszych czasach utrzymania produkcji oraz zatrudnienia na stabilnym poziomie;
- bezpośredniej i pośredniej kontroli cen; oraz
- realizacji zasady, stałej relacji korony do koszyka kursów różnych walut.

Rozwiązania te jednocześnie wskazują, że istotnym czynnikiem stabilizacyjnym jest polityka pieniężna skierowana na utrzymanie stanu wysokiego zatrudnienia.

Podobny charakter ujawnia również polityka strukturalna, która realizowana jest poprzez pobudzanie gospodarki do ożywienia i wzrostu, za pomocą inwestowania przez rząd w infrastrukturę, finansowanie badań oraz wydatków na przekwalifikowanie ludzi do nowych zawodów.

Najważniejszą spośród wskazanych rodzajów polityki jest polityka socjalna państwa. Jest ona "oczkiem w głowie" zarówno rządu, jak i społeczeństwa. Jej realizacji - opartej na zasadzie sprawiedliwości społecznej służy drastycznie progresywny podatek majątkowy i dochodowy. Do tego dochodzi jeszcze cały pakiet nieodpłatnych lub symbolicznie odpłatnych usług świadczonych i finansowanych przez państwo.

x x x

Reasumując, dotychczasowe rozważania i prezentacja celów i instrumentarium polityki gospodarczej w czterech przodujących w rozwoju gospodar-

czym krajach upoważnia do stwierdzenia, że na politykę koniunkturalną każdego państwa gospodarki rynkowej składa się pięć członów, a mianowicie:

1/ stabilizacja gospodarki z przedsięwzięciami:

- antyinflacyjnymi,
- regulacji zatrudnienia /stopy bezrobocia lub nadmiernego nieproduktywnego zatrudnienia/,
- zmniejszenia długu publicznego,
- poprawy salda bilansu handlowego i płatniczego,
- zmniejszenia deficytu budżetowego,
- taryfowych rozwiązań relacje płace - ceny konsumpcyjne,
- rozwiązań fiskalnych ograniczających konsumpcję lub dochody niezależne od wydajności pracy bądź też pobudzających do inwestowania zamiast do spożycia, oraz
- rozwiązań polityki monetarnej skłaniających do lokat średnioterminowych w formie papierów wartościowych lub premiovych depozytów oszczędnościowych oraz takich które regulowałyby wielkość pieniądza w gospodarstwach domowych.

2/ wzrost gospodarczy z przedsięwzięciami mającymi na celu wywołanie ożywienia w gospodarce, a więc przez:

- stymulowanie badań naukowych i rozwojowych zarówno przez subwencjonowanie jak i kredytowanie na korzystnych warunkach,
- rozwiązania polityki fiskalnej wyłączające w całości lub w części wydatki na badania rozwojowe z podstawy opodatkowania,
- ożywienie gospodarki przez zwiększenie centralnych wydatków na inwestycje w infrastrukturze /drogi, porty, sieci łączności itd./, mające ułatwić podejmowanie przedsięwzięć inwestycyjnych organizacjom gospodarczym; oraz
- zastosowanie bodźców monetarnych i fiskalnych dla pobudzenia potencjalnych inwestorów przez wywołanie zwiększonego popytu inwestycyjnego.

3/ restrukturyzacji rzeczowej struktury gospodarki przez:

- określenie preferencji ogólnogospodarczych i priorytetów,
- uruchomienie /stosownie do nich/ odpowiedniej polityki budżetowej,
- uruchomienie ulg podatkowych gałęziowych i branżowych z tytułu utworzenia nowych miejsc pracy w preferowanych dziedzinach; oraz
- zaostrzenie obciążeń finansowych w tych dziedzinach które powinny zejść ze sceny gospodarczej.

4/ stosunki gospodarcze z zagranicą polegają na:

- określeniu udziału w międzynarodowym podziale pracy,
- preferencyjnej polityce celnej,
- monetarnych i fiskalnych zachętach do przepływu towarów i kapitałów,
- wspólnych przedsięwzięciach bilateralnych i w krajach trzecich; oraz
- udziale w zintegrowanych rynkach.

5/ polityka socjalna polegająca na:

- realizacji zasady bezpieczeństwa socjalnego i sprawiedliwości społecznej,
- pełnym zatrudnieniu z przejściowym, strukturalnym tzw./funkcyjnym/ bezrobociu,
- taryfowej polityce płacowo-cenowej; oraz
- ubezpieczeniach społecznych /zdrowotnych, emerytalnych, inwalidzkich itd./ obowiązujących powszechnie, a więc przysługujących każdemu obywatelowi bez względu na rodzaj zatrudnienia i formę własności pracodawcy.

Podstawowe elementy polityki koniunktury gospodarczej, uzewnętrzniają nie tylko problemy wiążące się ze wzrostem /czy też rozwojem/ gospodarczym, ale również z tą częścią polityki społecznej, która wiąże się bezpośrednio z działalnością i aktywnością gospodarczą. Są one przy tym bardzo pojemne, bowiem zawierają w sobie rozwiązania i instrumentarium praktycznie ze wszystkich sfer gospodarczej działalności.

3. PODSTAWOWE KATEGORIE KONIUNKTURY GOSPODARCZEJ W POLSKIEJ GOSPODARCE

Polska gospodarka - podobnie jak gospodarki pozostałych krajów postsocjalistycznych - znajduje się w okresie transformacji ustrojowej, sprowadzającej się do przebudowy mechanizmów gospodarczych z planistycznych na rynkowe. Proces ten, wobec jednoczesnego otwarcia się polskiej gospodarki i wprowadzenia wymienialności narodowej waluty, ujawnił w nowym wymiarze problem oceny i porównywalności kondycji krajowej gospodarki z gospodarkami innych krajów.

Koniecznością stało się, co wielokrotnie już postulowano, opracowanie i wprowadzenie w życie całego systemu wskaźników informujących o kształtowaniu się podstawowych wielkości ekonomicznych. Podjęcie tej kwestii wymaga jednak uwzględnienia dotychczasowych rozwiązań analizy cyklu koniunktury w Polsce.

3.1. Kontrowersje wobec zjawisk koniunkturalnych w gospodarce planowej

Doświadczenia z przeszłości dowodzą, iż badanie koniunktury gospodarczej rozumianej jako krótkookresowe zmiany podstawowych wielkości ekonomicznych, symptomatycznych dla oceny i przewidywanej sytuacji w całej gospodarce, a także w wyróżnionych dziedzinach, nie ma tradycji. Stąd też podejmując problem badań koniunktury gospodarczej w Polsce, a więc w warunkach przechodzenia do gospodarki rynkowej, trzeba dostrzegać także problemy kryjące się w pytaniach: czy w gospodarce socjalistycznej istniały cykle koniunktury ?; jeśli istniały, to czy przyczyny ich występowania były takie same jak w gospodarce rynkowej ?; czy możliwe jest analizowanie fluktuacji niejednorodnych szeregów, tj. zawierających dane przypadające na okres gospodarki planowej oraz dane dotyczące krótkiego okresu przechodzenia do gospodarki rynkowej ?; jak silny jest wpływ różnych czynników odpowiadających za fluktuację i czynników samoregulujących w gospodarce

rynkowej w przypadku gospodarki w okresie transformacji?^{23/} Oznacza to, iż rozwiązanie zagadnień analizy cyklu koniunktury gospodarczej nie jest proste i wymaga pogłębionych dociekań.

Przychylając się do stanowiska wielu polskich ekonomistów że gospodarka planowa podlegała również fluktuacjom koniunkturalnym^{24/}, zauważyć trzeba że przyczyny ich występowania nie były takimi samymi jak w gospodarce rynkowej. Analizy koniunktury gospodarczej w Polsce, wskazały bowiem że w przyszłości kondycję gospodarki charakteryzowano przede wszystkim wielkością nakładów inwestycyjnych, które pociągały za sobą zazwyczaj wzrost produkcji i rozwój całej gospodarki. Tendencje te były jednak zazwyczaj krótkotrwałe, bowiem było brak sprzężenia zwrotnego pomiędzy rosnącym popytem i nakładami na likwidację ograniczeń podażowych. W konsekwencji narastały "wąskie gardła" po stronie podaży, wydłużały się cykle inwestycyjne i pogłębiała się równowaga gospodarcza. Polityka cenowa spełniając rolę dystrybucyjną a nie efektywnościową, prowadziła do rozdzielnictwa i lokowania nakładów zazwyczaj nie tam, gdzie było to efektywne. Chcąc pobudzić wzrost gospodarczy, zwiększano nakłady powodując dalsze ograniczanie konsumpcji, co prowadziło zazwyczaj do niepokojów społecznych.

W różnych opisach okresowych wahań poszczególnych elementów wzrostu gospodarczego wyróżniono zwykle dwie fazy cyklu gospodarczego: pierwszą fazę stanowił wysiłek inwestycyjny /zwłaszcza w przemyśle/ i relatywne zahamowanie wzrostu konsumpcji, drugą zaś fazę stanowił wzrost stopy życiowej i obniżenie się udziału inwestycji w dochodzie narodowym. Druga faza trwała zazwyczaj do chwili, gdy zaczęła się obniżać efektywność gospodarowania w postaci spadku tempa wzrostu produkcji, wydajności pracy i produktywności środków trwałych. Zjawiska te, z mniejszym lub większym opóźnieniem sygnalizowały rozpoczęcie się nowego cyklu

Tabela 1

PERIODYZACJA ROZWOJU GOSPODARCZEGO POLSKI W LATACH 1944 - 1993

Cykle rozwojowe	Lata	Etap rozwoju	Faza rozwoju	Charakterystyka cyklu Punkty zwrotne
"0" cykl 1944-1949	1944-1946 1947-1949	wstępnej odbudowy powojennej właściwej odbudo- wy powojennej	Faza odbudowy powojennej	
"I" cykl 1950-1958	1950-1953 1954-1958	wstępnego przys- pieszenia wyrównania fron- tu	I faza indu- stralizacji	Początkowy okres cyklu Końcowy okres cyklu
"II" cykl 1959-1970	1959-1964 1965-1970	Przyspieszenia... wyrównania fron- tu		Początkowy okres cyklu Końcowy okres cyklu
"III" cykl 1971-1985	1971-1976 1977-1985	przyspieszenia... manewru gospodar- czego	II faza indus- tralizacji	Początkowy okres cyklu Końcowy okres cyklu
"IV" cykl 1986- ?	1986-1988 1989 - ?	wstępne przek- ształcenia tera- pi szokowej	faza transfor- macji ustrojo- wej	Początkowy okres cyklu

Opracowanie własne na podstawie: A.Karpiński, Zarys rozwoju gospo-
darczego Polski Ludowej, KW, Warszawa 1980, s.82-105;
Z.Landau, Główne tendencje rozwoju gospodarczego Polski Ludowej,
w: Źródła polskiego kryzysu. Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania
rozwoju gospodarczego Polski w latach osiemdziesiątych, PWN,
Warszawa 1985, s.34-42.

inwestycyjnego ^{25/}. W powojennym rozwoju naszego kraju, wskazać można sześć wyraźnych cykli inwestycyjnych /tabela 1/, w których to przesilenia - rozumiane jako zachwianie programu inwestycyjnego - wystąpiły w latach 1954, 1963, 1970, 1979, 1989. Zjawisku temu towarzyszyły zaburzenia w produkcji, trudności w handlu zagranicznym, załamanie równowagi rynkowej i spadek tempa wzrostu dochodu narodowego, a przyrost inwestycji stawał się mniejszy niż przyrost dochodu narodowego.

Pewną prawidłowością kształtowania się cykli koniunkturalnych w przeszłości obecnych krajów postsocjalistycznych jest to, iż nakładają się one na cykle polityczne w tych krajach. Charakterystyczną cechą zjawisk je opisujących jest zależność którą można sformułować następująco: pierwsza połowa cyklu niesie ze sobą zwykle nasilenie tendencji liberalnych, druga połowa zaś tendencji elastycznych o różnym zabarwieniu. Przykładem tej zależności, w myśl której jedna połowa cyklu pociąga za sobą pewien typ zjawisk politycznych, a druga inny, można zaobserwować na przykładzie powojennej historii Polski.

Nałożenie historii cykli koniunkturalnych na historię polityczną Polski prowadzi do wniosku, że wywołany wybuchem społecznego niezadowolenia upadek ekipy sprawującej władzę miał zawsze miejsce w okresie największego nasilenia nierównowagi, ale zarazem u progu połowy lepszej przynoszącej coraz szybszą poprawę ^{26/}. Stawiając taką tezę należy jednak pamiętać o całym szeregu dodatkowych determinant działających zarówno na cykl jak i na politykę.

Cechą charakterystyczną załamań koniunktury gospodarczej w Polsce, podobnie jak w innych krajach postsocjalistycznych, była większa głębokość i długość fazy recesji niż w gospodarce rynkowej. Wpływ wahań cyklicznych, mierzony ilorazem amplitudy wahań i trendu wynosił 20-40%, a czas trwania cykli był dłuższy niż czas trwania cyklu w gospodarce rynkowej.

Również silniejszy był wpływ czynników zewnętrznych takich jak np. zmiany cen na rynku światowym spowodowane konfliktami na Bliskim Wschodzie.

Patrząc na taki obszar kształtowania koniunktury gospodarczej w Polsce z ekonomicznego punktu widzenia zauważyć trzeba, że wahania koniunktury miały miejsce w okresie gospodarki planowej, w której to mechanizmy samorynkowe - ze względu na silny interwencjonizm państwowy - miały minimalne znaczenie.

3.2. Badanie koniunktury gospodarczej w warunkach procesów transformacji ustrojowej

Przedstawiona ogólna lista mierników kondycji gospodarczej, oraz konsekwencje kształtowania w oparciu o nie wzrostu gospodarczego w rozwiniętych krajach gospodarki rynkowej /rozdział 2/, skłania do wniosku o potrzebie dokonania gruntownej zmiany zbioru wskaźników koniunktury opisujących kondycję polskiej gospodarki. Winny one podlegać zmianom wraz z postępem procesu transformacji ustrojowej, orientując się przede wszystkim na wskaźniki charakterystyczne dla gospodarki rynkowej. W pierwszej kolejności takimi powinny stać się wskaźniki wiodące.

Potrzebę konstrukcji takich wskaźników dostrzeżono już na początku lat 80-tych formułując postulat opracowania i wprowadzania w życie "sygnałów wczesnego ostrzegania", czyli zespołu wskaźników informujących o kształtowaniu się podstawowych wielkości ekonomicznych, charakteryzujących sytuację ekonomiczną kraju^{27/}.

W praktyce początek systematycznych badań koniunktury gospodarczej^{28/}, przy odwołaniu się do takich zmiennych jak: produkcja, popyt krajowy i zagraniczny, zapasy wyrobów gotowych, regulowanie zobowiązań finansowych, należności przedsiębiorstw, ceny, zatrudnienie, inwestycje, wykorzystanie zdolności wytwórczych przez przedsiębiorstwa - wymieniając tylko najważ-

niejsze, podjęty został w 1992 roku przez GUS, AE w Poznaniu oraz Zakład Badań Statystyki Ekonomicznej PAN. Informacje o tych zmiennych, gromadzone są w części przez tradycyjną statystykę z częstotliwością miesięczną i kwartalną, a w pozostałości - np. dotyczące popytu, wykorzystania zdolności wytwórczych, oceny ogólnej sytuacji gospodarczej oraz krótkookresowych przewidywań kształtowania się tych zmiennych - poprzez specjalne badania koniunktury.

Badania koniunktury gospodarczej prowadzone są metodą testu koniunkturalnego, w 1992 roku badania objęły koniunkturę gospodarczą w przemyśle przetwórczym, w lipcu 1993 roku rozszerzone zostały na budownictwo, a z końcem 1993 roku mają objąć handel, a jeszcze w dalszej kolejności gospodarstwa domowe. Wskaźniki koniunktury wg GUS obliczone są metodą ważoną, przy czym system wag stanowi produkcja średnia przemysłu lub produkcji budowlano-montażowej. Po wprowadzeniu podatku VAT system wag oparty został także na produkcji dodanej.

W przemyśle badanie koniunktury oparte jest na próbie 2,5 tys. przedsiębiorstw przemysłu przetwórczego/ - 12 % wszystkich jednostek przemysłowych/ w tym około 1,2 tys. przedsiębiorstw sektora publicznego i około 1,3 tys. sektora prywatnego. Natomiast badanie koniunktury budownictwa oparte jest na próbie około 2 tys. przedsiębiorstw. Dobór przedsiębiorstw odbywa się wg KGN /Klasyfikacji Gospodarki Narodowej/, a od początku 1994 roku będzie odbywał się według EKO /Europejskiej Klasyfikacji Działalności/. Rozwiązania te pozwolą na łatwiejsze dokonywanie porównań międzynarodowych oraz na budowę wskaźnika koniunktury odnoszących się do ponadkrajowych obszarów gospodarczych ^{29/},

Jednocześnie trwają dalsze poszukiwania bardziej trafnych metod analizy koniunktury gospodarczej. Przykładem tego są próby określenia początkowego zbioru potencjału wskaźników wiodących i wyprzedzających oraz bazy dla nich ^{30/}. Przy ich wyborze kierowano się wymaganiami zasad

i metod badania cykli koniunkturalnych stosowanych w krajach OECD.

Za wskaźniki wiodące uznano te które dają się ze względu na możliwości statystyczne zestawić w szeregi miesięczne. Proponowany zbiór obejmuje 39 potencjalnych wskaźników wiodących. Są to ^{31/}:

- wynagrodzenia w przemyśle na jednostkę produktu /odwrotność indeksu/;
- produkcja przemysłu elektromaszynowego-wartościowo;
- produkcja przemysłu spożywczego-wartościowo;
- oferty pracy na 1000 zatrudnionych;
- zwolnienia grupowe w % bezrobotnych /odwrotność udziału/;
- zapasy ogółem wartościowo /odwrotność indeksu/;
- zapasy w przemyśle ogółem - wartościowo/odwrotność indeksu/;
- zapasy wyrobów gotowych w przemyśle /odwrotność indeksu/;
- przewozy towarów ogółem;
- przeładunek w portach morskich ogółem;
- mieszkania rozpoczęte;
- mieszkania w budowie;
- nakłady inwestycyjne - wartościowo;
- sprzedaż detaliczna-wartościowo;
- udział wydatków na żywność /odwrotność udziału/;
- przeciętne miesięczne dochody na 1 osobę w gospodarstwach pracowniczych
 - wartościowo;
- wkłady oszczędnościowe ludności - wartościowo;
- zasoby pieniężne ludności - wartościowo;
- zadłużenie ludności - wartościowo;
- emisja pieniądza gotówkowego - wartościowo;
- stopa kredytu refinansowego /odwrotność indeksu/;
- kurs USD w cenach stałych z 1984r.;
- dochody budżetu państwa - wartościowo;
- wydatki budżetu państwa - wartościowo;

- wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych /odwrotność indeksu stycz-
czeń 1984 = 100/;
- import inwestycyjny /analogiczny okres roku poprzedniego = 100/;
- terms of trade /narastające/;
- eksport obrabiarek do metali;
- eksport wyrobów walcowanych z miedzi i stopów miedzi;
- eksport produktów naftowych; oraz
- eksport węgla kamiennego.

W odniesieniu do tak określonego zbioru wyznaczników wiodących przyjęto że : wszystkie szeregi wartościowe będą przeliczone na ceny z 1984 roku; szeregi indeksów będą wyznaczone przy podstawie przeciętna miesięczna 1991r. = 100; a szeregi bazy danych będą dotyczyć okresów: 1975-1991; 1973-1991 oraz 1989-1991.

Z analizy został wyłączony PKB gdyż polska statystyka w tym zakresie nie dysponuje ani miesięcznymi, ani też kwartalnymi szeregami. Również z analizy wyłączono, ze względu na zbyt małą liczbę obserwacji, kilka innych wskaźników mimo ich istotnego wpływu na wahania cykliczne w gospodarce rynkowej.

Na bazie zbiorów wskaźników wiodących, ustalono z kolei trzy potencjalne zbiory wskaźników wyprzedzających, a na ich podstawie zaś trzy zagregowane wskaźniki wiodące.

Zbiór pierwszy stanowiły: nakłady inwestycyjne, przewozy towarów, przeładunek w morskich portach, produkcja przemysłu spożywczego, produkcja przemysłu elektromaszynowego, mieszkania rozpoczęte, udział wydatków na żywność.

Zbiór drugi, to rozszerzony zbiór pierwszy o wskaźniki finansowe takie, jak zasoby pieniężne ludności, emisja pieniądza, oraz przeciętne miesięczne dochody na 1 osobę.

Z kolei zbiór trzeci będąc równy zbiorowi drugiemu jeśli chodzi o rodzaj wskaźników, różni się od niego długością zakresów. Jest on krótszy, bowiem obejmuje lata 1983-1991, podczas gdy zbiór drugi i pierwszy lata 1975-1991.

Wypracowane w oparciu o te zbiory wskaźników wyprzedzających, zagregowane wskaźniki wiodące okazały się nie w pełni przydatne do oceny koniunktury gospodarczej. Ich sprawność zwiększy się wraz z powiększeniem roli zmiennych finansowych, a więc z rozszerzeniem zakresu funkcjonowania gospodarki rynkowej. W okresie przejściowym najbardziej poprawnymi wydają się wskaźniki opisujące produkcję przemysłową, budownictwo i kilka zmiennych charakteryzujących rolnictwo oraz GDP /PKB/. W tym ostatnim przypadku konieczne jest jednak prowadzenie rachunkowości społecznej w okresach co najmniej kwartalnych.

3.3. Egzemplifikacja koniunktury gospodarczej w Polsce w oparciu o wybrane agregaty wskaźników

W polskiej praktyce gospodarczej dla potrzeb oceny koniunktury, wiele ośrodków naukowych, instytucji finansowych, a także pism ekonomicznych podjęło się publikacji własnych wskaźników, różnie je nazywając. Wśród nich na uwagę zasługują:

- barometr "Życia gospodarczego"/tabela 2,3,4/;
- wskaźnik koniunktury IRG - SGH tj. Instytutu Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej /wykres 2,3/;
- mierniki oceny kondycji gospodarstw domowych IRG - SGH /wykres 4/;
- wskaźnik WIG - tj. Warszawski Indeks Giełdowy /wykres 5/;
- wskaźnik PIKBUD /tj. Poznański Indeks Koniunktury Gospodarczej /wykres 6/;

- wskaźnik koniunktury w przemyśle przetwórczym /wykres 7/;
- pięciokąt stabilizacji makroekonomicznej /wykres 8/.

Pierwszy z wskazanych agregatowych wskaźników, tj. barometr "Życia Gospodarczego", stanowi systematyczną prezentację zbiorów wskaźników kondycji gospodarczej kraju ogółem, oraz w odniesieniu do konkretnych sfer funkcyjnych, np. sfery pieniężnej, sfery produkcji, bilansu płatniczego, itp. Jest on sukcesywnie publikowany przez ten tygodnik, w oparciu o informacje GUS, CUP, MF oraz indywidualne oceny znanych ekonomistów. Ma on charakter ogólnej informacji o kondycji polskiej gospodarki, oraz o aktywności jej zasadniczych podmiotów /tabela 2,3,4/.

Drugi ze wskaźników, tj. wskaźnik koniunktury IRG - SGH^{32/}, jest agregatem kondycji krajowego przemysłu, wraz z opisem objaśniającym przyczyny zmian koniunktury /wykres 2/. Konstruowany jest on w oparciu o informacje ankietowe, pozyskiwane co miesiąc, od kilkuset przedsiębiorstw przemysłowych. Stanowią one wariantową odpowiedź na pytania, dążące do wyróżnienia:

- stanu naturalnego, tj. takiego, jaki bywa zwykle, typowego, najczęściej spotykanego,
- stanu wzrostu, tj. polepszenia stosunku do poprzedniego okresu, oraz
- stanu spadku, tj. pogorszenia w stosunku do poprzedniego okresu.

Zliczanie wyników odbywa się przez zsumowanie odpowiedzi na każdy wariant pytania. Wyniki podawane są w formie odsetek. Najważniejsze dla interpretacji wyników jest - informujące o sile i kierunku zmian - saldo, zdefiniowane jako różnica między odsetkiem odpowiedzi wskazującym na wzrost obserwowanej wielkości gospodarczej a odsetkiem wskazującym spadek.

Tabela 2

Barometr "Życia Gospodarczego" /konjunktura makroekonomiczna/

Wyszczególnienie		1992	1993			1994
		I-XII	I-VI	I-VII	I-XII	I-XII
	PKB	101	.	.	103	105
	Produkcja przemysłowa	104,2	109,4	108,3	107	106,5
	Produkcja budowlano-montażowa	105,5	110,4	113,9	110	106
	Produkcja rolna	87,3	.	.	97	100
	Eksport (NBP) ^{1/}	109,7	93,2	.	100	107
	Import (NBP) ^{1/}	106,1	127,1	.	111	104
Dynamika (odpowiedni okres poprzedniego roku=100)	detaliczne towary i usług konsumpcyjnych	143,0	137,4	137,0	139 ^{2/} 138	127-130 ^{2/} 125,8
	produkcyjnej przemysłowej	128,5	130,0	130,0	134,0 ^{2/} 130,4	125-128 ^{2/} 123,9
	Ceny				130,0-133,0 ^{2/} 128,3	126,0 ^{2/} 122,5
	PKB	136,7	.	.		
	USD w NBP w rozliczeniach handlu zagranicznego	128,8	128,4	129,1	133-136	124-128,5
	Kurs USD w zł średnio w danym okresie	13 631	16 594	16 799	18 000- -18 500	22 860- -24 050
	Saldo obrotów handlu zagranicznego w mln USD ^{1/}	+512	-1 125	.	-1000 -500	-113
	PKB w cenach bieżących w bln zł	1 138,5	.	.	1525-1560 ^{2/} 1 504,5	2 063 ^{2/} 1 935,2
Budżet państwa w bln zł	Dochody	312,8	198,1	238,5	433,5	570
	Wydatki	381,9	228,9	266,1	514,5	670-690
	Saldo	-69,1	-30,8	-27,6	-81,0	-100-120
	Place netto w 6 działach (narastająco) w tys. zł (średnio w danym okresie) w tys. zł	2 504	3 110	3 141	3 480	4 552
	Wskaźnik wzrostu (spadku) płacy realnej netto (narastająco) w proc. (rok poprzedni =100)	96,1	100,0	100,0	100,0	103
	Stopa bezrobocia w końcu okresu	13,6	14,7	15,2	16,0	15,8
	Relacja wydatków budżetu państwa do PKB w proc.	33,5	.	.	33,0-33,7	32,5-33,4
	Relacja deficytu budżetu państwa do PKB w proc.	6,1	.	.	5,2-5,3	4,8-5,8

W walutach wymienialnych, ^{2/} W liczniku nasze przewidywania, a w mianowniku prognozy i założenia CUP.

Zródło: M.Misiak, Powiew optymizmu, w: "Życie Gospodarcze" 1993, nr 37

Tabela 3

Barometr "Życia Gospodarczego" /konjunktura finansowa/

Wyszczególnienie		1992	1993		1994
		I-XII	I-X	I-XII prognoza	I-XII prognoza
Pieniądze ogółem	a) stan w końcu okresu w bln zł	411,1	518,5	554-565	743-765
	b) zmiany nominalne w proc. ^{1/}	57,5	26,1	34,8-37,4	34,1-35,3
	c) zmiany realne w proc. ^{1/}	9,1	0,5	1,7-3,6	4,1-5,6
Pieniądz krajowy	a) stan w końcu okresu w bln zł	309,2	370,4	385-395	521-539
	b) zmiany nominalne w proc. ^{1/}	57,4	19,8	24,5-27,7	35,3-36,5
	c) zmiany realne w proc. ^{1/}	9,1	-4,5	od -5,4 do -7,8	5-6,5
Gotówka w obiegu	a) stan w końcu okresu w bln zł	78,0	100,9	105-110	140-145
	b) zmiany nominalne w proc. ^{1/}	38,8	29,4	34,6-41,0	32-33
	c) zmiany realne w proc. ^{1/}	-3,8	3,1	1,6-6,4	2,3-3,9
Depozyty złotowe sektora niefinanso- wego	a) stan w końcu okresu w bln zł	231,2	269,5	280-285	381-394
	b) zmiany nominalne w proc. ^{1/}	61,0	16,5	21,1-23,4	32,5-34,7
	c) zmiany realne w proc. ^{1/}	11,6	-7,2	-6,9-8,1	6,1-7,1
Depozyty walutowe w przeliczeniu na złote	a) stan w końcu okresu w bln zł	101,9	148,0	165-170	222-226
	b) zmiany nominalne w proc. ^{1/}	58,0	45,3	61,9-66,8	31,4-32,9
	c) zmiany realne w proc. ^{1/}	9,5	15,7	22,2-25,9	2,2-3,5
Rezerwy zagraniczne netto	a) stan w końcu okresu w mln dol.	8 120,5	8 060,4	8 100-8 200	6 600-7 800
	b) zmiany nominalne w proc. ^{1/}	24,8	-0,7	od -0,3 do +1,2	od -1 do -16
	c) zmiany realne w proc. ^{1/}	3,4	-0,2	od -0,2 do +2	2-4,4
Aktywa krajowe netto	a) stan w końcu okresu w bln zł	283,1	353,3	387	513
	b) zmiany nominalne w proc. ^{1/}	49,2	24,8	36,7	32,6
	c) zmiany realne w proc. ^{1/}	3,4	-0,2	od -0,2 do +2	2-4,4
Kredyt dla sektora niefinanso- wego	a) stan w końcu okresu w bln zł	248,9	316,8	328-336	416-433
	b) zmiany nominalne w proc. ^{1/}	28,6	27,3	31,8-35,0	26,8-28,9
	c) zmiany realne w proc. ^{1/}	-10,9	1,4	od -1,5 do -1,6	od -0,2 do -0,9
Kredyt dla sektora budżet.	a) stan w końcu okresu w bln zł	190,0	269,8	290-300	410-430
	b) zmiany nominalne w proc. ^{1/}	115,2	42,0	52,6-57,9	41,4-43,3
	c) zmiany realne w proc. ^{1/}	49,1	11,2	15,1-15,2	10,2-11,3
Dług publiczny	ogółem	996,2	1 119,0 ^{2/}	1 500	1 750
	w tym: krajowy	239,2	294,0 ^{2/}	350	500
	detalicznych	144,3	125,5 ^{3/}	132,5	127-30
Indeks cen ^{1/}	w przemyśle	131,5	129,0 ^{4/}	135,0	127-30
	w produkcji budowlano-montażowej	115,7	133,0 ^{4/}	138,0	127-30

1/ grudzień roku poprzedzającego - 100, 2/ szacunek MF na koniec I półrocza 1993 r., 3/ szacunek MF, 4/ szacunek własny. Uwaga: do obliczenia zmian realnych wykorzystano indeks cen detalicznych.

Tabela 4

Barometr "Życia Gospodarczego" / koniunktura płatnicza/

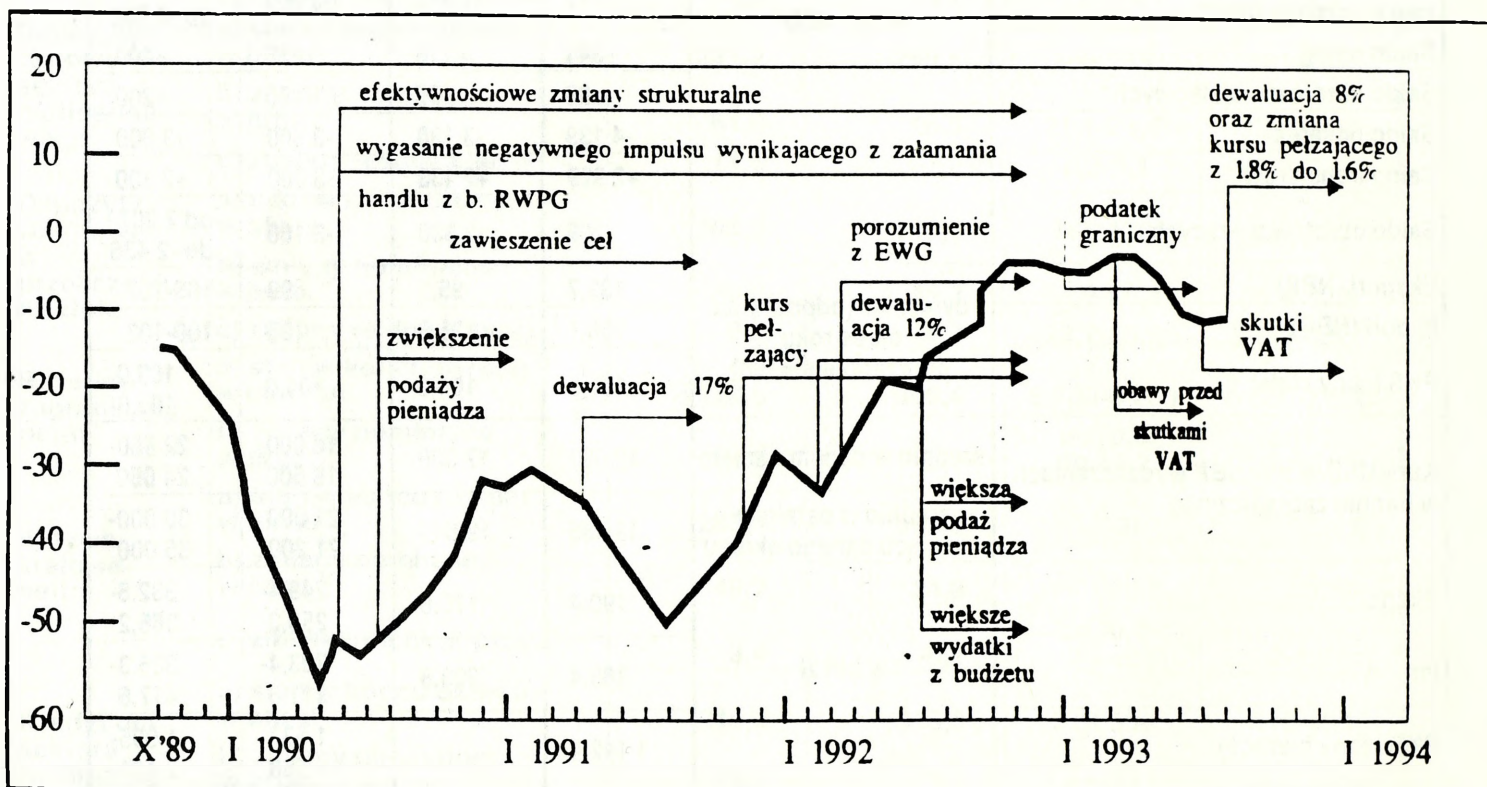
	1992	1993		1994
		I-IX	I-XII	
Eksport (NBP)	13 997	9 859	13 856	14 549- 14 826
Import (NBP)	13 485	11 774	16 856	16 856- 17 362
Saldo obrotów towarowych handlu zagranicznego (NBP)	+512	-1 915	-3 000	od -2 307 do -2 536
Saldo usług	+344	+216	+250	+400
Saldo obrotów majątkowych	+85	+66	+150	+200
Saldo odsetek	-4 139	-3 130	-3 500	-3 000
Saldo transferów	+2 929	+2 433	+3 000	+2 500
Saldo obrotów bieżących	-269	-2 330	-3 100	od 2 207 do -2 436
Eksport (NBP)	109,7	95,1	99	105-107
Import (NBP)	106,1	125,9	125	100-103
PKB (ceny stałe)	101,5	104,0	104,0	103,0- 105,0
Kurs USD w zł w NBP w rozliczeniach w handlu zagranicznym	średnio w danym okresie	13 631	17 309	18 000- 18 500
	średnio w ostatnim miesiącu danego okresu	13 485	19 644	21 000 21 200
Eksport ²⁾	190,4	170,6	249,4- 256,3	332,6- 366,2
Import ²⁾	183,4	203,8	303,4- 311,8	385,3- 417,6
PKB (ceny bieżące) ³⁾	1 142,4	.	1 537- 1 588	1 995- 2 101
Relacje ⁴⁾	eksportu do importu	103,8	83,7	82,2
	eksportu do PKB	16,7	.	16,1- 16,2
	importu do PKB	16,1	.	19,0- 19,7

1) W walutach wymienialnych; 2) Przyjęto, że wpływy z eksportu oraz wydatki na import w przeliczeniu na zł stanowią iloczyn wpływów (i wydatków) w USD i cen (średnich) USD w NBP w rozliczeniach w handlu zagranicznym; 3) Przyjęto, że wzrost cen PKB w 1993 r. wyniesie 30-32 proc. a w 1994 r. 27-30 proc.; 4) Relacje są i oraz em, wielkości skrajnych przedstawionych w przedziałach; od - do (dotyczy eksportu, importu i PKB).

Zródło: M.Misiak, Kubeł wody /Bilans płatniczy po 3 kw.br./, w: "Życie Gospodarcze" 1993, nr 46.

Wykres 2

Wskaźnik koniunktury według Instytutu Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej wraz z objaśnieniami przyczyn zmian koniunktury.

Zródło: 1/ Koniunktura w przemyśle, Sierpień 1993, IRG-SGH WATRA-TIM SA, W-wa
2/ M.Misiak, Podaż pieniądza, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 38.

Ponadto Instytut Rozwoju Gospodarczego SGH od kilku lat prowadzi badania koniunktury gospodarczej, według metodologii własnej oraz według metodologii EWG.

Obecnie badania dotyczą przemysłu publicznego, przemysłu prywatnego, rolnictwa rodzinnego oraz gospodarstw domowych. Wyniki tych badań, podawanych w syntetycznej formie tendencji koniunkturalnych w danym roku w porównaniu z rokiem ubiegłym, publikowane są w czasopismach oraz rozsyłane są w postaci biuletynów do placówek naukowych i centralnych instytucji państwowych /wykres 3/.^{33/}

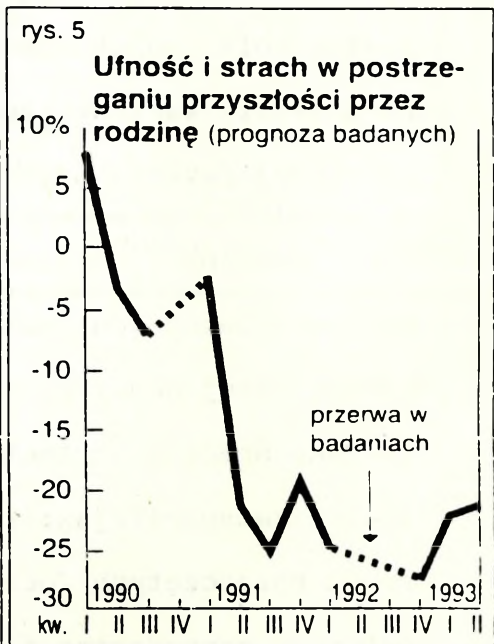
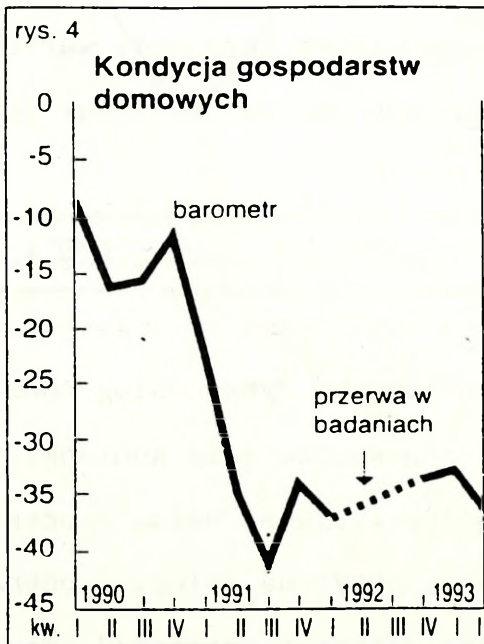
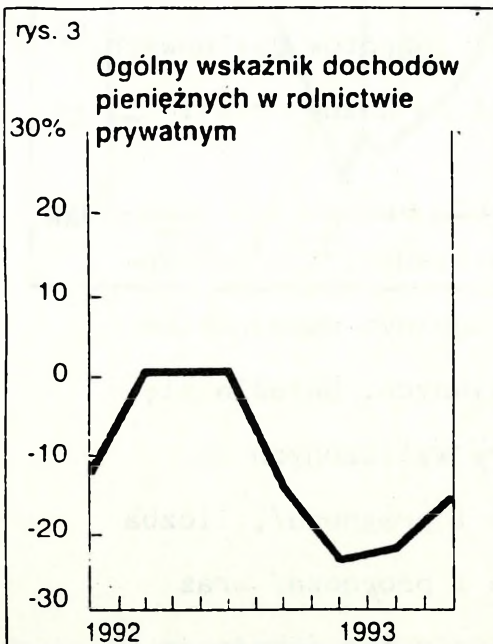
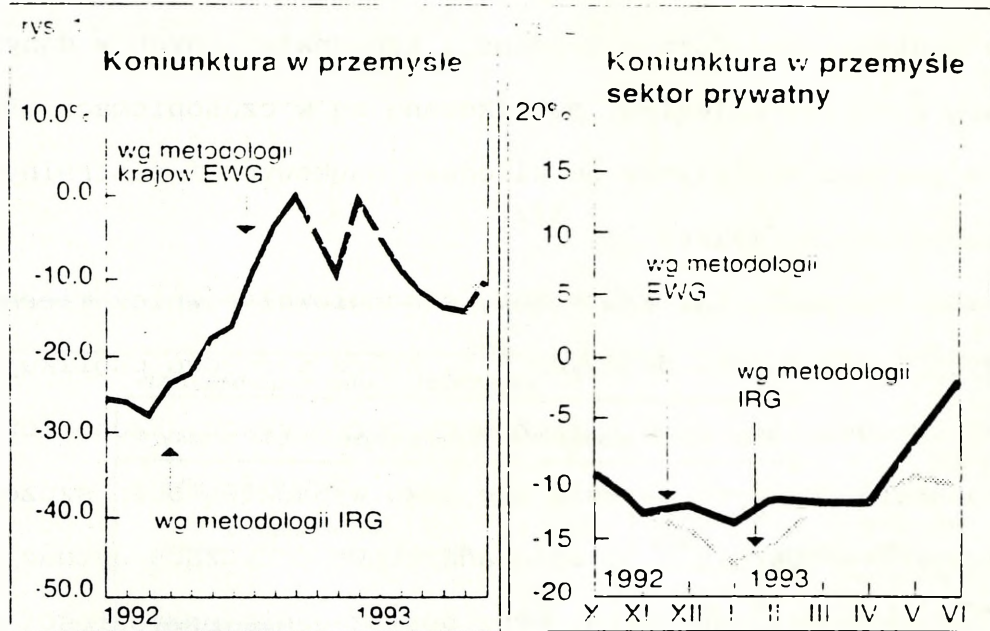
Ten sam instytut, tj. IRG - SGH, sformułował również mierniki oceny kondycji gospodarstw domowych^{34/}, które okresowo publikuje w zbiorczych opracowaniach oraz w fachowych periodykach. Ekonomiczną kondycję gospodarstw domowych określa się jako wypadkową ocen szczegółowych otrzymanych w oparciu o pytania ankietowe dotyczące sytuacji dochodowej, oszczędności, spożycia, oraz postrzegania przyszłości przez rodzinę /wykres 4/.

Czwarty z wskaźników tzw. WIG - tj. Warszawski Indeks Giełdowy, jest z kolei punktowym wskaźnikiem przyrostu wartości obrotów giełdowych na giełdzie warszawskiej. Jego poziom określany jest po każdej sesji giełdowej /wykres 5/.

Zupełnie inną jest natomiast istota wskaźnika PIKBUD, tj. Poznańskiego Indeksu Koniunktury Budowlanej^{35/}. Jest on ogólnym wskaźnikiem syntetycznej oceny koniunktury na rynku usług budowlanych. Określa się go jako średnią arytmetyczną ważoną sald koniunktury wyliczonych do takich kategorii jak: łączna wielkość usług / ocena i prognoza/, liczba robót rozpoczętych /ocena/, popyt na usługi / ocena i prognoza/ oraz sytuacja gospodarcza firmy /ocena i prognoza/. Wskaźnik ten przyjmuje wartość od -100 do + 100. Prezentowany jest /wykres 6/ w odniesieniu do

Wykres 3

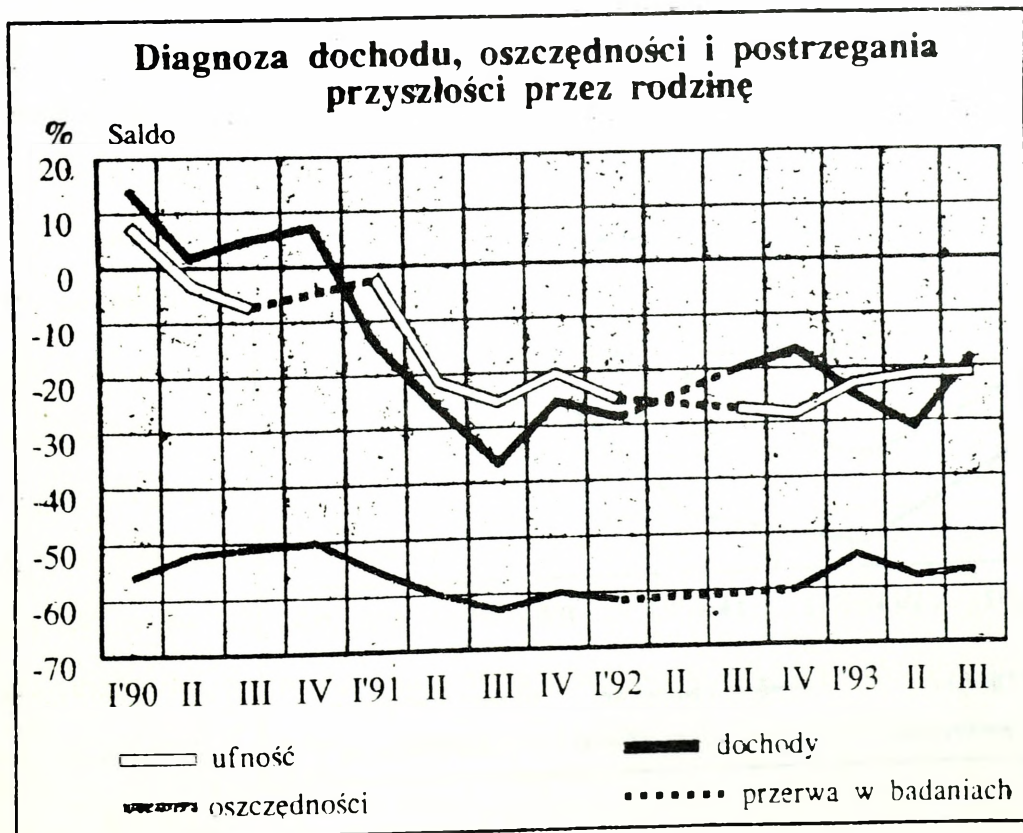
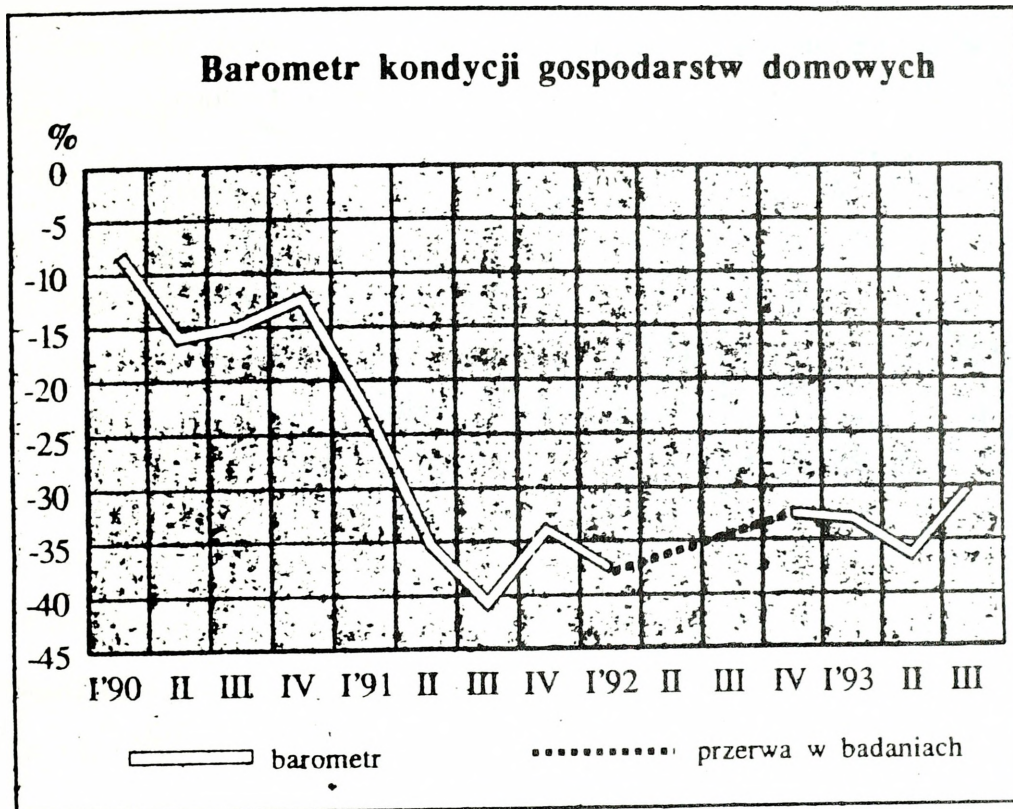
Wskaźniki koniunktury gospodarczej według Instytutu Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej.

Źródło: E. Gorzelak, Nadal oznaki regresu, w: "Rzeczpospolita" 1993 nr 131.

Wykres 4

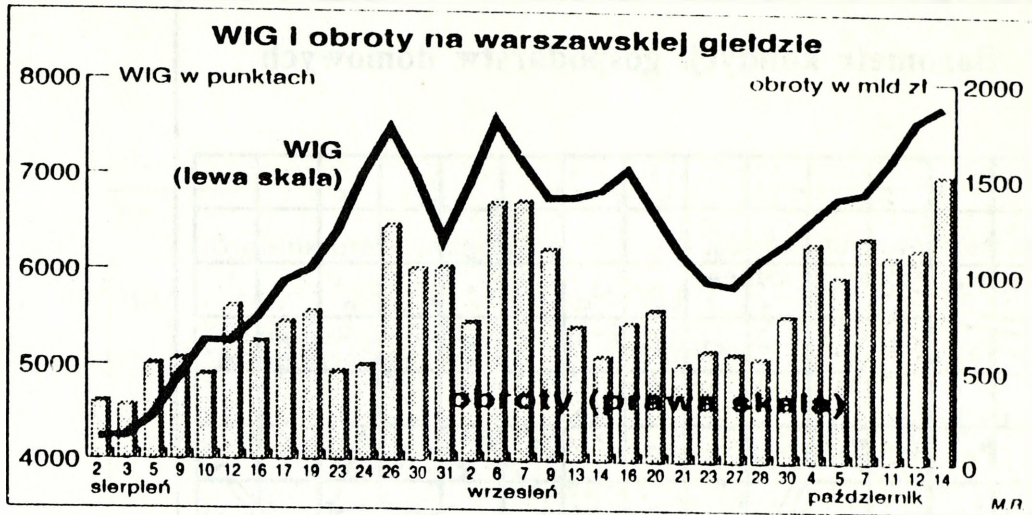
Kondycja gospodarstw domowych według badań Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH

Zródło: K. Duczkowska-Małysz, J. Małysz, Kondycja gospodarstw domowych, Badanie okresowe, III kw. Biuletyn nr 4 IRG-SGH, Warszawa, wrzesień 1993

Wykres 5

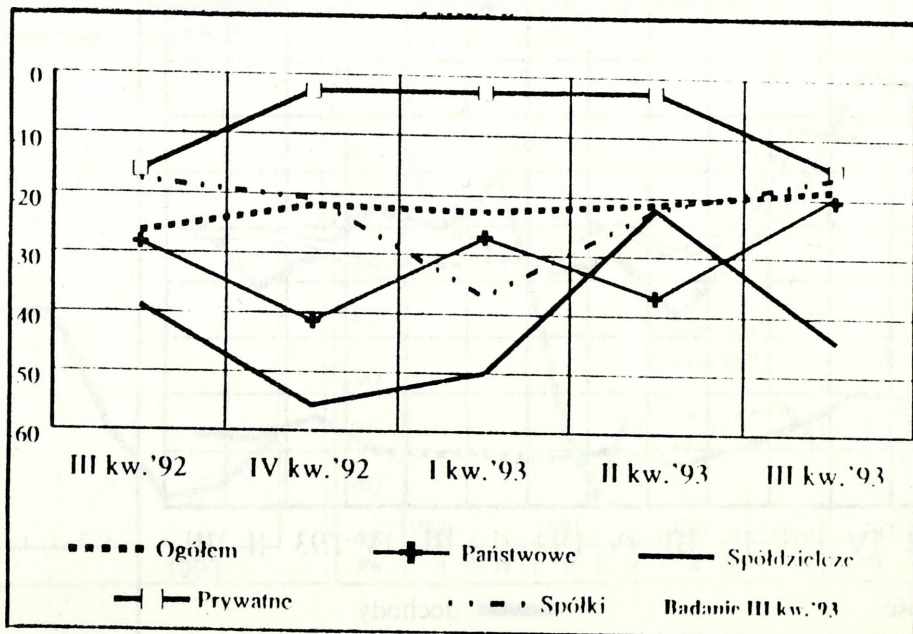
Warszawski Indeks Giełdowy

Zródło: P. Jabłoński, Tydzień na giełdach w kraju i na świecie. Finanse: nowe rekordy giełdowe, w: "Rzeczpospolita" 1993, nr 243.

Wykres 6

Poznański Indeks Koniunktury Budowlanej / PIK BUD/

Zródło: J. Garczarezyk, Komu regres, w: "Życie Gospodarcze" 1993, nr 47

ogółu przedsiębiorstw budowlanych, a także w rozbięciu na przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielcze, prywatne oraz spółki.

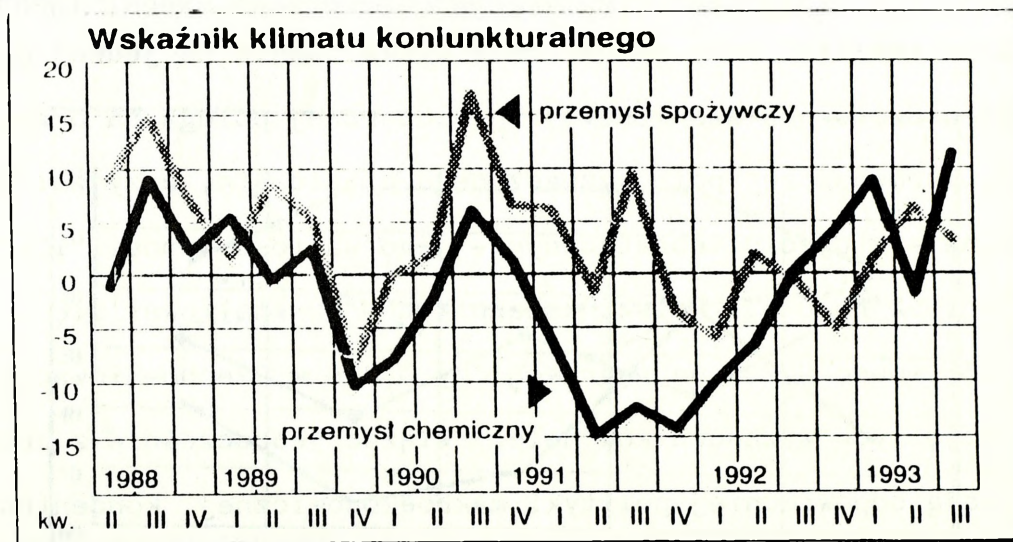
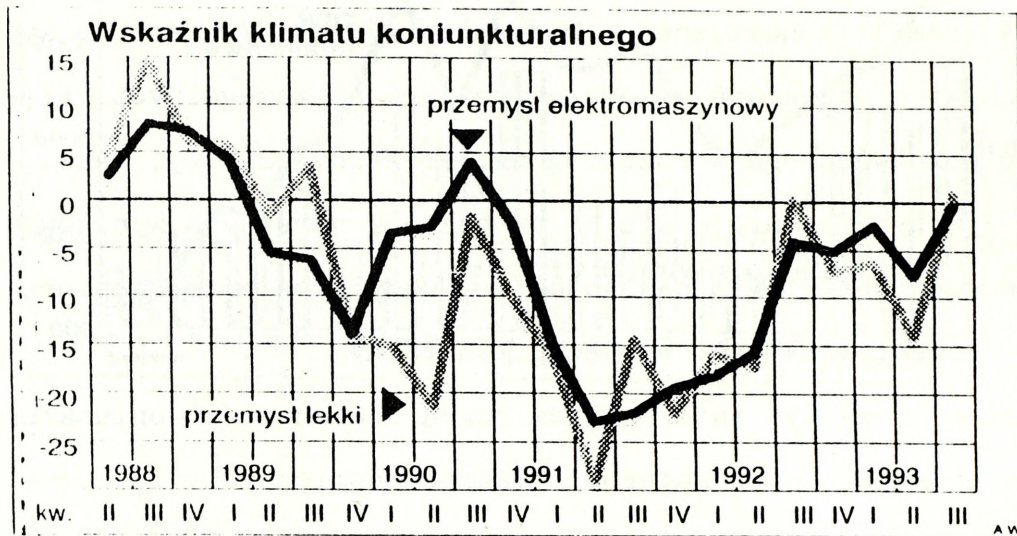
Kondycję przedsiębiorstw przemysłu przetwórczego, z kolei odzwierciedla wskaźnik klimatu koniunkturalnego przedstawiony przez Katedrę Mikroekonomii Akademii Ekonomicznej w Poznaniu /wykres 7/. Jest on syntetycznym wskaźnikiem oczekiwań przedsiębiorstw w poszczególnych gałęziach przemysłu przetwórczego w rozbięciu na: elektromaszynowy, lekki, chemiczny i spożywczy. Formułuje się go na bazie konkretnych wyników ekonomicznych przedsiębiorstw oraz nastrojów produkcyjnych przedsiębiorstw na przyszłość. Prezentowany jest w ujęciu kwartalnym ^{36/}.

Inną jeszcze, przy tym interesującą formą prezentacji koniunktury gospodarczej, w oparciu o pięć kategorii makroekonomicznych, tj. produktu krajowego brutto - PKB /P/, stopy bezrobocia /B/, wskaźnika wzrostu cen /I/ - utożsamianego z inflacją, relacji salda obrotów bieżących bilansu płatniczego do PKB /S/; oraz relacja deficytu budżetowego do PKB, jest pięciokąt stabilizacji makroekonomicznej, prezentowany przez Instytut Finansów SGH, szczególnie zaś przez G.W. Kołodko ^{37/}. Każda z tych wielkości odłożona została, przy odpowiednim wyskalowaniu na jednej osi pięciokąta /wykres 8/. Ocena zaś kondycji gospodarczej polega na określeniu wartości porównawczej pola wyznaczonego pięciokąta, przy założeniu że optymalna - w ujęciu teoretycznym - jego wartość wynosi "1". Dla przykładu w 1992 roku dla Polski wskaźnik ten ukształtował się na poziomie 0,295, wobec 0,299 na Węgrzech czy 0,486 w Czecho-Słowacji ^{38/}.

Interpretację tych wyznaczników należy wiązać jednocześnie z projekcją i realizacją odpowiedniej polityki makroekonomicznej, koncentrującej uwagę na takich jej częściach jak: polityka wzrostu gospodarczego w tym polityka przemysłowa, polityka podatkowa, polityka kursowa, polityka deficytu obrotów bieżących bilansu płatniczego i inne. Wszystkie

Wykres 7

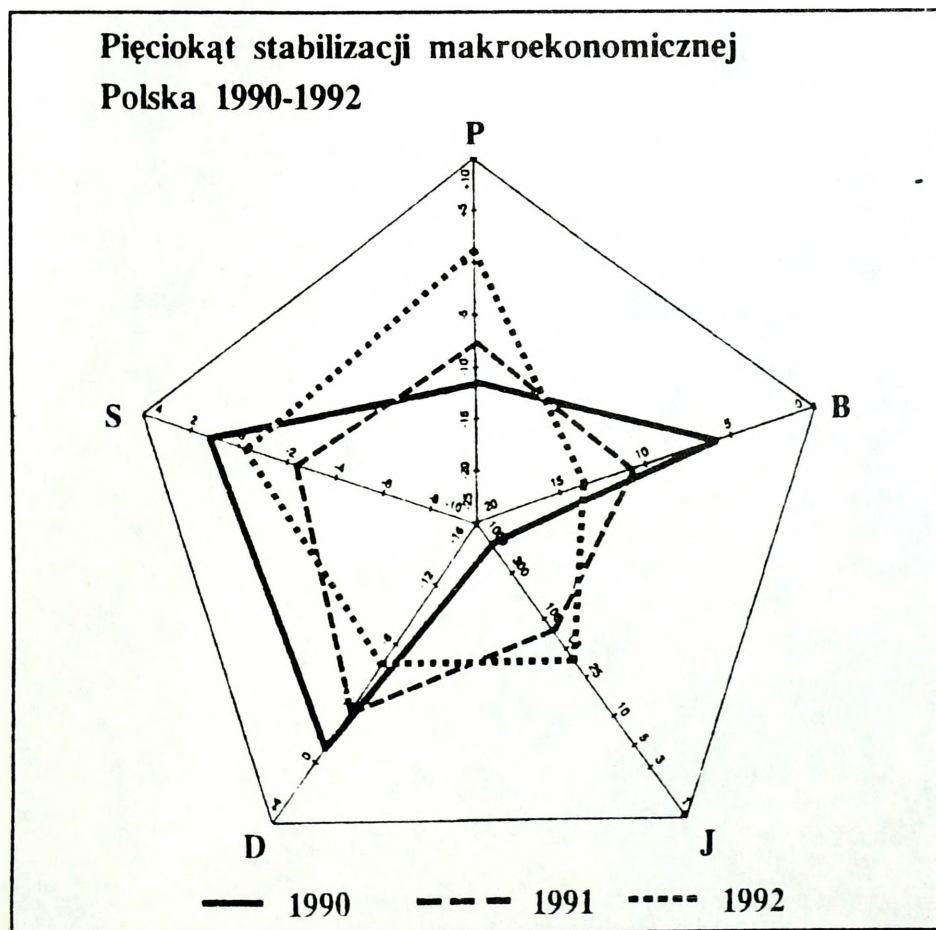
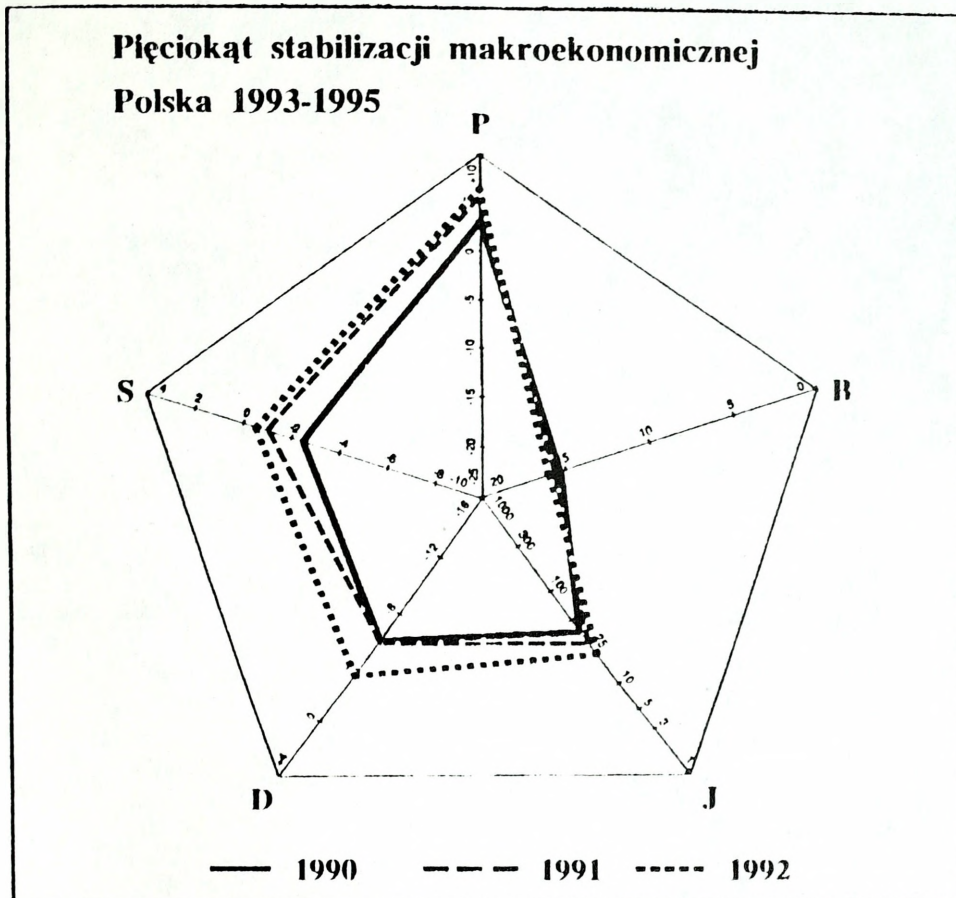
Koniunktura gospodarcza w przedsiębiorstwach przemysłu przetwórczego według badań Katedry Mikroekonomii Akademii Ekonomicznej w Poznaniu

Zródło: W.Przybylska-Kapuścińska, Gospodarka w ocenie przedsiębiorstw.
Najlepiej w przemyśle chemicznym, w: "Rzeczpospolita" 1993 nr 267

Wykres 8

Pięciokąt stabilizacji makroekonomicznej w Polsce

Zródło: Pakiet dla polityków, Rozmowa /M.Misiaka/ z prof.G.W.Kołodko,
w: "Życie Gospodarcze" 1993, nr 22

one bardzo wyraźnie zostały zarysowane w tezach programu gospodarczego pod tytułem "Strategia dla Polski"^{39/}.

Jako służące badaniu i kształtowaniu koniunktury gospodarczej w Polsce uznać należy zbiory parametrów i zmiennych wykorzystywanych w modelu symulacyjnych analiz strategicznych /tzw. SAS/, dla modelowania procesów rozwojowych w gospodarce, przez Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych^{40/}. Ich przydatność ujawnia się zwłaszcza przy konstrukcji alternatywnych scenariuszy ożywienia i rozwoju. Są one także pomocnymi przy konstrukcji i doborze najbardziej trafnego pakietu instrumentów polityki antyrecesyjnej.

x x x

Reasumując całość rozważań w kwestii istoty koniunktury gospodarczej, wskaźników jej opisu i oceny, oraz egzemplifikacji na przykładzie polskiej gospodarki trzeba podkreślić:

- po pierwsze, brak konstruktywnej teorii cyklu koniunkturalnego która by wyjaśniała zjawiska różnej skali aktywności gospodarczej współczesnego świata i dawała odpowiedź na wciąż aktualne pytania: dlaczego w szczytowym okresie wzrostu, następuje wcześniej czy później - załamanie gospodarcze, oraz dlaczego i w jaki sposób, gospodarka rynkowa po osiągnięciu fazy depresji dąży do uruchomienia czynników umożliwiających jej wejście w fazę ożywienia gospodarczego?; jest to problem teoretyczny, ale o olbrzymich konsekwencjach dla praktyki gospodarczej;
- po drugie, konieczność poszukiwań i konkretyzacji najbardziej adekwatnych wskaźników koniunktury gospodarczej, zarówno ogólnych, specjalnych jak i niekonwencjonalnych; widzieć w nich trzeba pomocne instrumenty kształtowania aktywności gospodarczej przez podmioty gospodarcze, jak również polityki wzrostu /inaczej koniunktury/ gospodarczego przez

państwo;

- po trzecie, fakt prób instrumentalnego i instytucjonalnego kształtowania koniunktury gospodarczej na bazie mechanizmów rynkowych mimo istotnych utrudnień wynikających z procesów okresu transformacji ustrojowej.

PRZYPISY

1. Por. J.K. Galbraith, *Ekonomia w perspektywie. Krytyka historyczna*, PWE, Warszawa 1992, s. 206-222; B. Polszakiewicz, *Podstawowe prawidłowości cyklicznego rozwoju gospodarki kapitalistycznej*, PWN, Warszawa 1989, s. 82-97.
2. Por. D.R. Komerschen, R.B. McKenzie, C. Nardinelli, *Ekonomia*, Fundacja Gospodarcza NSZZ "Solidarność", Gdańsk 1991, s. 152.
3. Ibidem.
4. Por. *Elementy makro i mikroekonomiczne dla inżynierów*, Pod redakcją naukową S. Marciniaka, PWN, Warszawa 1993, s. 207.
5. Por. L. Mendelson, *Teoria i historia kryzysów i cykli ekonomicznych*, t. I, II, III, PWN, Warszawa 1959-1965.
6. Por. *Elementy...op.cit.*, s. 208.
7. Por. B. Polszakiewicz, *Podstawowe...op.cit.*, s. 85-87; 190-191.
8. Por. J.A. Szumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWE, Warszawa 1960.
9. Por. *Elementy...op.cit.*, s. 207.
10. Por. D.R. Kamerschen...op.cit., s. 152.
11. Ibidem s. 152-153.
12. Ibidem
13. Ibidem s. 153-154.
14. Por. *Mała encyklopedia ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1974, s. 133-139.
15. Por. W. Jarosiński, *Liczby nieparzyste w gospodarce*, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 33; W. Jarosiński, *Częściowa dominacja liczb nieparzystych*, w: "Wiadomości Statystyczne" 1986 nr 7, s. 19-21.
16. Por. W. Stankiewicz, *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 1984.
17. Por. D.R. Kamerschen...op.cit., s. 154-155.
18. Ibidem
19. Ibidem
20. Por. R. Domaszewicz, *Rachunkowość narodowa*, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 11.
21. *Miara nie do wiary*, w: "Kapitalista Powszechny" 1993 nr 13 /dodatek "Życie Gospodarcze" 1993 nr 41/.

22. Procedura planistyczna w Japonii, służy rządowi jako droga przedstawiania kierunków polityki gospodarczej. Wykorzystywana jest do koordynacji działalności sektora publicznego, zaś sektorowi prywatnemu daje przegląd sytuacji na rynku i problemów gospodarczych wymagających rozwiązania. Ma ona charakter indykacyjny, jednak o dużym znaczeniu dla organizacji gospodarczych, bowiem stanowi ona zbiór informacji o zamierzonej polityce gospodarczej państwa, o sytuacji gospodarczej państwa, oraz o oczekiwaniach dotyczących rozwiązania różnych problemów /np. inflacji, zatrudnienia, bezrobocia, kursowo walutowych, itp./.
23. Por. J. Kudrycka, R. Nilsson, Cykle koniunktury w Polsce /Analiza wstępna/, ZBS-E GUS i PAN, Warszawa 1993, s.3
24. Por. W. Balicki, Makroekonomia, Część I - Porównania międzysystemowe, AE, Poznań 1991, s.230-257.
25. Por. Elementy...op.cit., s.213.
26. Według W. Balickiego /Por. W. Balicki, Makroekonomia...op.cit.s.255/, rządy ekipy B. Bieruta zostały przerwane u progu fazy nazwanej popaździernikową polityką preferowania konsumpcji, której efektem był wzrost spożycia przy równoczesnym spadku nierównowagi /lata 1956-66/. Zainicjowany przez W. Gomułę cykl przerwany został w połowie, doprowadzając - za przyczyną nasilającej się równowagi i spadku stopy życiowej - do upadku władzy w końcu 1970r. Podobną drogę przebył E. Gierek, którego rządy rozpoczęły się z początkiem lepszej połowy cyklu, co zaowocowało wyraźną poprawą równowagi gospodarczej i poprawą stopy życiowej, a skończyło się w połowie kolejnego cyklu nasileniem nierównowagi. Podobna prawidłowość ujawniła się w odniesieniu do rządów ekipy W. Jaruzelskiego. Upadek tej ekipy nastąpił również w połowie cyklu który sama zainicjowała.
27. Por. Podstawowe założenia reformy gospodarczej, PWE, Warszawa 1982.
28. Por. A. Gaca, Lustró koniunktury, w: "Rzeczpospolita" 1993 nr 205.
29. Ibidem
30. Por. I. Kudrycka...op.cit.
31. Ibidem s.8-9.
32. Por. Koniunktura w przemyśle, Sierpień 1993r., IRG-SGH, Wydawnictwo "Warta TIM" SA, Warszawa 1993.
33. Por. E. Gorzelak, Nadal oznaki regresu, w: "Rzeczpospolita" 1993 nr 181.

34. Por.J.Małysz, K.Duczowska-Małysz, Kondycja gospodarstw domowych w II kwartale 1993, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 27.
35. Por.J.Garczarczyk, Koniec regresu ?, w: "Życie Gospodarcze" 1993, nr 47.
36. Por.W.Przybylska-Kapuścińska, Gospodarka w ocenie przedsiębiorstw. Najlepiej w przemyśle chemicznym, w: "Rzeczpospolita" 1993 nr 267; W.Przybylska-Kapuścińska, Gospodarka w ocenach przedsiębiorstw. Oczekiwanie są pesymistyczne, w: "Rzeczpospolita" 1993 nr 184.
37. Por.G.W.Kołodko, Stabilizacja, recesja i wzrost w gospodarce postsocjalistycznej, w: "Ekonomista" 1992 nr 5-6 /cz.I/; "Ekonomista" 1993 nr 1 /cz.II/.
38. Por.M.Misiak, Pakiet dla polityków /rozmowa z G.Kołodko/, w:"Życie Gospodarcze" 1993 nr 22.
39. Por.G.W.Kołodko, Strategia dla Polski /tezy/, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 47.
40. Por.K.Barteczko, A.Bocian, Makroekonomiczne ramy przetrwania i rozwoju gospodarki Polski 1992-1995 /analiza symulacyjna/, IR i SS, Warszawa 1992; K.Barteczko, A.Bocian, T.Kuszeński, Eksport-Konsumpcja-Inwestycje w procesie rozwoju gospodarki /analizy symulacyjne do 2000r./, w: "Gospodarka Narodowa" 1993 nr 7, s.9-13; M.M.Kuźmierska, W.Welfe, Alternatywy polityki antyrecesyjnej. Analizy systemowe, w: "Gospodarka Narodowa" 1993 nr 7, s.1-8.

BIBLIOGRAFIA

- 1/ W.Balicki, Makroekonomia, część I - Porównania międzysystemowe, AE, Poznań 1991.
- 2/ K.Barteczko, A.Bocian, Makroekonomiczne ramy przetrwania i rozwoju gospodarki Polski 1992-1995 /analiza symulacyjna/, IR i SS, Warszawa 1992.
- 3/ K.Barteczko, A.Bocian, T.Kuszeński, Eksport-Konsumpcja-Inwestycje w procesie rozwoju gospodarki /analizy symulacyjne do 2000r./, w:"Gospodarka Narodowa" 1993 nr 7.
- 4/ D.Begg, S.Fischer, R.Dornbusch, Ekonomia t.2, PWE,Warszawa 1992.
- 5/ R.Domazewicz, Rachunkowość narodowa, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 11.
- 6/ K.Duczkowska-Małysz, J.Małysz, Kondycja gospodarstw domowych, Badania okresowe, III kw. Biuletyn nr 4 IRG-SGH, Warszawa wrzesień 1993.
- 7/ Elementarne zagadnienia ekonomii, Redaktor naukowy R.Milewski,PWN, Warszawa 1993.
- 8/ Elementy makro i mikro ekonomii dla inżynierów, Pod redakcją naukową S.Marciniaka, PWN, Warszawa 1993.
- 9/ A.Gaca, Lustro koniunktury, w: "Rzeczpospolita" 1993 nr 205
- 10/ J.K.Galbraith, Ekonomia w perspektywie, Krytyka historyczna, PWE, Warszawa 1992.
- 11/ J.Garczarczyk, Koniec regresu ?, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 47.
- 12/ E.Gorzelać, Nadal oznaki regresu, w: "Rzeczpospolita" 1993 nr 181.
- 13/ P.Jabłoński, Tydzień na giełdach w kraju i na świecie. Finanse: nowe rekordy giełdowe, w: "Rzeczpospolita" 1992 nr 243.
- 14/ W.Jarosiński, Częściowa dominacja liczb nieparzystych, w: "Wiadomości statystyczne" 1986 nr 7.

- 15/ W.Jarosiński, Liczby nieparzyste w gospodarce, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 33.
- 16/ D.R.Kamerschen, R.B.Mc Kenzie, C.Nardinelli, Ekonomia, Fundacja Gospodarcza NSZZ "Solidarność", Gdańsk 1991.
- 17/ A.Karpiński, Zarys rozwoju gospodarczego Polski Ludowej, K i W, Warszawa 1980.
- 18/ G.W.Kołodko, Stabilizacja, recesja i wzrost w gospodarce postsocjalistycznej, w: "Ekonomista" 1992 nr 5-6 /cz.I/; "Ekonomista" 1993 nr 1 /cz.II/.
- 19/ G.W.Kołodko, Strategia dla Polski /tezy/, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 47.
- 20/ G.W.Kołodko, Transformacja polskiej gospodarki. Sukces czy porażka?, BGW, Warszawa 1992.
- 21/ Koniunktura w przemyśle, Sierpień 1993, IRG-SGH, Wydawnictwo "WATRA TIM", SA, Warszawa 1993.
- 22/ J.Kudrycka, R.Nilson, Cykle koniunktury w Polsce /analiza wstępna/ ZBS-E GUS i PAN, GUS, Warszawa 1993.
- 23/ M.M.Kuźmierska, W.Welfe, Alternatywy polityki antyrecesyjnej, Analizy systemowe, w: "Gospodarka Narodowa" 1993 nr 7.
- 24/ Z.Londau, Główne tendencje rozwoju gospodarczego Polski Ludowej, w: U źródeł polskiego kryzysu. Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju gospodarczego Polski w latach osiemdziesiątych, PWN, Warszawa 1985.
- 25/ Mała encyklopedia ekonomiczna, PWE, Warszawa 1974.
- 26/ J.Małyśz, K.Duczowska-Małyśz, Kondycja gospodarstw domowych w II kwartale 93, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 27.
- 27/ L.Mendelson, Teoria i historia kryzysów i cykli ekonomicznych, t.I-III, PWN, Warszawa 1959-1966.
- 28/ Miara nie do wiary, w: "Kapitalista Powszechny" 1993 nr 12 /dodatek do "Życia Gospodarczego" 1993 nr 41/.

- 29/ M.Misiak, Kubeł wody /Bilans płatniczy po III kw./, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 46.
- 30/ M.Misiak, Pieniężna kwadratura, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 47.
- 31/ M.Misiak, Podaż pieniądza, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 38.
- 32/ M.Misiak, Powiew optymizmu, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 37.
- 33/ M.Nasiłowski, System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii, IKE PTE, Key Tex, Warszawa 1992.
- 34/ F.G.Piskoppel, Zasady badania koniunktury w gospodarce kapitalistycznej, PWE, Warszawa 1962.
- 35/ Podstawowe założenia reformy gospodarczej, PWE, Warszawa 1982.
- 36/ Pakiet dla polityków /rozmowa M.Misiaka z G.W.Kołodko/, w: "Życie Gospodarcze" 1993 nr 22.
- 37/ B.Polszakiewicz, Podstawowe prawidłowości cyklicznego rozwoju gospodarki kapitalistycznej, PWN, Warszawa 1989.
- 38/ W.Przybylska-Kapuścińska, Gospodarka w ocenie przedsiębiorstwa, Najlepiej w przemyśle chemicznym, w: "Rzeczpospolita" 1993 nr 267.
- 39/ D.Sokołow, Koniunktura gospodarcza, PWE, Warszawa 1975.
- 40/ U źródeł polskiego kryzysu. Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju gospodarczego Polski w latach osiemdziesiątych. Praca zbiorowa pod redakcją naukową A.Müllera, PWN, Warszawa 1985.

S P I S T R E Ś C I

WPROWADZENIE	3
1. ISTOTA KONIUNKTURY GOSPODARCZEJ W GOSPODARCE RYNKOWEJ	3
1.1. Obraz koniunktury gospodarczej	5
1.2. Fazy cyklu koniunktury	7
1.3. Rodzaje cyklu koniunkturalnego	11
1.4. Niekonwencjonalne interpretacje koniunktury gospodarczej	12
2. ISTOTA I PODSTAWOWE PROBLEMY KSZTAŁTOWANIA POLITYKI KONIUNKTURY GOSPODARCZEJ	14
2.1. Ogólne i specjalistyczne wskaźniki koniunktury gospodar- czej	14
2.2. Polityka koniunktury gospodarczej rozwiniętych krajów gos- podarki rynkowej	18
3. PODSTAWOWE KRYTERIA KONIUNKTURY GOSPODARCZEJ W POLSKIEJ GOSPO- DARCE	25
3.1. Kontrowersje wobec zjawisk koniunkturalnych w gospodarce planowej	25
3.2. Badanie koniunktury gospodarczej w warunkach procesów tran- sformacji ustrojowej	29
3.3. Egzemplifikacja koniunktury gospodarczej w Polsce w oparciu o wybrane agregaty wskaźników	33
PRZYPISY	48
BIBLIOGRAFIA	51
SPIS TRESCI	54

